

Schmelczer-Pohánka Éva

A Janus Pannonius utca 4. számú, hajdani káptalani ház és a Virágház*

Jelen tanulmány a mai Janus Pannonius utca 4. számú, hajdani káptalani ház, valamint az épületegyütteshez tartozó, ám ma kertjével együtt a Pécsi Egyetemi Könyvtár által használt pavilon (a Virágház) történetét kívánja bemutatni. Felépítésétől napjainkig vezetjük végig a Belváros egyik régi épületének történetét, továbbá eme kevésbé ismert, kissé eldugott, de mégis impozáns környezetben álló növényházi építmény funkcióváltozásait.

A hajdani káptalani ház a Belváros észak-dél irányú hosszanti telkén álló egyemeletes, reprezentatív, barokk-rokokó palota (homlokzata 2+3+2 ablakos). Az épület öt helyiségből áll, belső területe 110,84 m², udvarában keleten és nyugaton, egymással szemben egykori gazdasági épületek állnak. A házzal párhuzamos, manzárdtetős gazdasági épületen keresztül átjárási lehetőség volt a hátsó kertbe,¹ ahol a hosszanti udvart egy szinten manzárdtetős, késő barokk kerti pavilon zárja le. A Virágházat az 1865-ös kataszteri térkép már ábrázolta.² Az épületet sokszor az előző vagy az aktuálisan benne lakó kanonok nevével illették: „Pécs XVIII. századi, zárt beépítésű gazdag polgárházainak legszebb fennmaradt emléke. (...) A homlokzatsíkját a három középső tengely szélességében kiemelkedő rizalit bontja meg, melynek hangsúlyos jellegét – részleteinek gazdagsága mellett – fokozza a főpárkány fölött emelkedő, hajlított vonalazású oromzat is. Az orommezőt Kapuváry Márton és Szemenich Ferenc kanonokok címerei díszítik. A rizalit földszintjén lizénákkal keretezett kosárféles barokk kapu nyílik, melynek hajlított szemöldöke a választópárkány fölül emelkedik. A kapu két oldalán füles keretezésű mellékbejáratok. Az emelet stukkódíszes, íves ablakai mélyített falmezőkben helyezkednek el, s fonadékos mellvédre támaszkodnak. Az oldalsó homlokzatszakaszok erőteljesen sávozott földszintjén keretezés nélküli ablakok nyílnak. Az emeleti falsíkot, a rizalithoz hasonlóan mélyített táblák tagolják. Ablakai füles keretezésűek. Udvarára szép, boltozott kapualj vezet. Kertjében rokokó formákat mutató, bájos pavilon áll.”³ (1-3. kép.)

* Sok szeretettel ajánlom Dárdai Ágnesnek tanulmányomat a Virágházzal kapcsolatos közös munkáink emlékéül.

¹ 1967-ben még megvolt az átjáró ajtaja. (2. kép)

² Pécs 1865

³ DERCSENYI-POGÁNY-SZENTKIRÁLYI 1956. 172-173.

1. kép – A Janus Pannonius utca 4. számú, hajdani káptalani ház épülete ma
(Fotó: Schmelczér-Pohánka Éva)

2. kép – A Janus Pannonius utca 4. számú ház alsó pavilonja az átjáróval 1967-ben
(Fotó: Weiling Gábor)

3. kép – A Virágház épülete ma
(Fotó: Schmelczér-Pohánka Éva)

Az utca neve a 16. századtól napjainkig többször változott:⁴

16–17. század	Aleydan utca
1722	Untere Capitul Gasse
1804	Akadémia utca/Academiegasse
1843	Fő Iskola utca
1856	Nagy Oskola utca/Grosse Schulgasse (Hátszám: 316.) ⁵
1864	Iskola/Oskola utca (Hátszám: 10., 1885-től már 4.) ⁶
1897	Kardos(s) Kálmán ⁷ utca (Hátszám: 4.) ⁸
1948	Janus Pannonius utca (Hátszám: 4.) ⁹

⁴ MNL BaML IV. 1007a. *Grundbuch Gemainer Stadt Fünfkirchen* 1722. 1. kötet Belváros, BÁRDOS 1933. 32–33., KOLTA 1957. 166., 208., 213.; PETROVICH 1969. 210–211., MADAS 1978. 206–207., NAGY I G 2010a.

⁵ HÁZSZÁMJEGYZÉK 1864. 11., HÁZSZÁMJEGYZÉK 1877. 3.

⁶ HÁZSZÁMJEGYZÉK 1877. 3., HÁZSZÁMJEGYZÉK 1887. 35., HÁZSZÁMJEGYZÉK 1896. 31.

⁷ Kardos Kálmán (1839–1916) Baranya megye főispánja és képviselőházi alelnök volt. Még életében nevezték el róla a korábbi Iskola utcát, amely nevét viselte egészen 1948-ig. NAGY I. G. 2010b.

⁸ HÁZSZÁMJEGYZÉK 1901. 38.

⁹ KOLTA 1957. 166., 208., 213.

A tanulmányunkban szereplő káptalani épület előzménye és a tőle keletre fekvő örkanonoki ház (ma Szepesy Ignác utca 1.) a telekkel együtt – a fennmaradt okmányok tanúsága szerint – már a török előtti időkben is a káptalan tulajdonában volt.¹⁰ Petrovich Ede kutatásai révén tudjuk, hogy a török hódoltság időszakában a káptalani ház utcáját *Aleydan utcának* hívták. Egy 1687-es lajstrom (*Inventatio Domuum Quinqueecclesiensium tam desolatarum, dirutarum, quam et actu inhabitantium cum denominatione platearum modo subsequenti facta – A pécsi elhagyott, romba dőlt és tényleg lakott házak jegyzéke*) számba vette a lakott és romba dőlt épületeket Pécssett, utcák szerint. E szerint „*Aleydan utca a Vártól kezdve – Van itt néhány elég jó karban levő és alul falazott ház, melyek között találunk kb. 8 romot, a romok mellett pedig 19 elhagyott telket.*”¹¹ A középkori káptalani házak a város törökök általi elfoglalása után (1543) gazdátlanul maradtak. A kúriákat részint a városban maradt pécsiek, részint a törökök foglalták el. Három ház maradt fenn a 143 éves hódoltsági időszakot követően: az örkanonoki, a nagypréposti ház (ma Káptalan utca 2.) és a jelenlegi Janus Pannonius utca 4. számú telken levő épület. Az első¹² a Tullius Miglio vezette kamarai bizottság a jezsuiták birtokába adta, előbb rendház, majd gimnázium céljára. A rend 1773-as feloszlatása után a Normaiskola működött a telken. A nagypréposti ház a Kamarai Bizottság adományozása révén Jányi Ferenc szerémi püspöké lett, majd annak 1702. áprilisi halála után Kazó István nagyprépost foglalta el, egyúttal lefoglalva a káptalan számára.¹³

A harmadikat (a mai Janus Pannonius utca 4. szám alatti telken) Karácsony¹⁴ István főbíró kapta 1690 körül, így az 1695-ös összeírás már az ő neve alatt jegyezte a házat (179. szám).¹⁵ Ekkor az épület egy kisebb, szerény, emeletes ház volt, fent csak egy szobát, egy konyhát és a folyosót említenek, az udvarban pedig csak egy istálló állt.

Karácsony haláláig, 1715-ig itt élt. A telek sokkal kisebb volt: az 1695-ös pécsi *Conscriptio* adatai alapján az utcafront hosszát kevesebb, mint 30 lépésnek jegyezték fel. Ezután a káptalan igyekezett kiterjeszteni igényét az Untere és Obere Capitulgasse (mai Janus Pannonius és Káptalan utcák)¹⁶ által közre fogott telkekre. Már Karácsony életében számos esetben igyekezett a káptalan birtokába venni a telket és a házat (Pl. Ravasz István kanonok), de ezt végül csak 1720 után Bohus Imre kanonok tudta megtenni, amikor 20 kiló búzát ígért az örökö-

¹⁰ SZENTKIRÁLYI 1912a

¹¹ „*Aleydan Utcza ab Arce ispa – Dantur domus sat bene accommodatae et ab infra muratae intra quas reperta sunt rudera circiter 8, fundi vero penes praemissa rudera desolantur actu Nro 19.*” PETROVICH 1969. 210–211.

¹² PKL PEH XVII/1. 31. Káptalani házak.

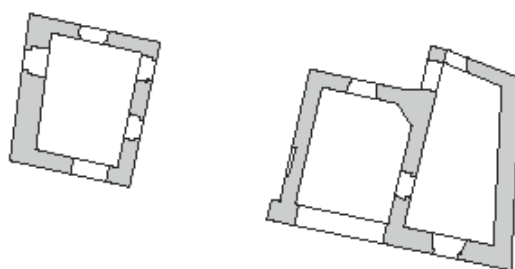
¹³ PKL SZENTKIRÁLYI 1937

¹⁴ Karácsony István nevét a szakirodalom hol Karácsonynak, hol pedig Karácsonyinak írja. Jelen tanulmányunkban következetesen a Karácsony névváltozatot használjuk.

¹⁵ PKL PEH XVII/1. 31. Káptalani házak. Kardoss Kálmán utca 4. sz. ház. 1. p.

¹⁶ BÁRDOS 1933. 31–33.

söknek, Karácsony Annának és Klárának, majd elfoglalta a házat. Ő 1720 és 1739 között lakott itt.¹⁷ 1720–1722 között a ház tulajdonjogának (ti. hogy a Karácsony örökösöké vagy a káptalané-e) megítélése ügyében tanúmeghallgatások kezdődtek: az ítélet szerint Karácsony István a Kamarai Bizottságtól kapta a telket és a házat, és ez ellen akkor a káptalan sem élt óvással. Ez azonban csak azért történelhetett, mert annak tagjai, Radanay Mátyás Ignác pécsi püspök (1687–1703) idején még nem kapták meg a királyi megerősítést.¹⁸

1. ábra – Karácsony István házának alaprajza (Készítette Dányi Tibor Zoltán)¹⁹

Az épület 18. századi múltját három részre tagolhatjuk: a Karácsony-féle ház, a Kapuváry-féle ház és a Szemenich-féle ház. 1739. február/ március és 1748 között Kapuváry Márton kanonok, tolnai plébános, szemináriumi igazgató lett a ház lakója. 1744. április 6-án megvette a jezsuitáktól a háza és a jezsuita gimnázium²⁰ közti 4 öl hosszú és 18 öl széles területet (mintegy 10 x 35 méteres sávot) az iskola telkéből, egy rajta levő pincével 6 holland forintért, hogy ekképpen kelet felé terjeszkedhessen.²¹ A káptalan végül 1746. szeptember 27-én tudta véglegesen és kizárólagosan birtokba venni az akkor igen szegényes kinézetű házat a Karácsony-örökösöktől, 100 rénusi forintot fizetve nekik, akik így elálltak kártérítési igényüktől.²² Ekkortól számítva a kinevezett kanonokok számára

¹⁷ A Pécsi Káptalani Levéltárban található levél szerint azonban Bohus már 1705-ben, önkényesen elfoglalta Karácsony Istvántól a házat, de Petrovich ezt téves datálásnak ítélte, hiszen Bohust csak 1719-ben nevezték ki kanonoknak, így csak ezután tarthatott igényt a házra. PETROVICH 1983. 71., 77.

¹⁸ AIGL 1838. 41–42., SZENTKIRÁLYI 1937, PEK PEH XVII. 1. 31. – Káptalani házak [Kézirat] – Kardoss Kálmán utca 4. sz. ház, 1. p., PETROVICH 1984. 71–72.

¹⁹ Köszönöm Dányi Tibor Zoltánnak a segítségét, és hogy rendelkezésemre bocsátotta szakdolgozata tervrajzait.

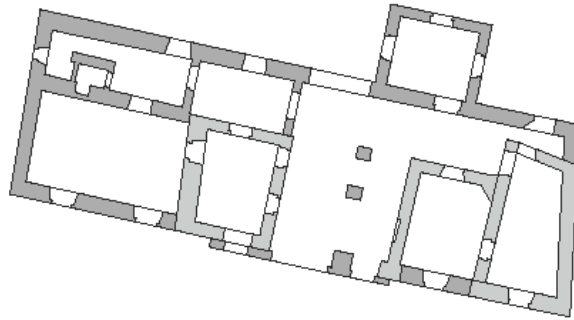
²⁰ A helyén álló mai épület a korábbi Belvárosi Általános Iskola, majd a PTE Központi Könyvtára, ma pedig a PTE Egészségtudományi Kar B épülete és a PTE Egyetemi Levéltár otthona.

²¹ A telek eladásában az is közre játszott, hogy a jezsuiták ekkor költöztek át a hajdani ciszterci főgimnázium (ma a Ciszterci Rend Nagy Lajos Gimnáziuma) épületébe.

²² PKL Fasc. LVII. Nr. 21., PEK PEH XVII. 1. 31. – Káptalani házak [Kézirat] – Kardoss Kálmán utca 4. sz. ház, 1. p.; AIGL 1838. 41–42., SZENTKIRÁLYI 1937, PETROVICH 1984. 71–72.

szolgált javadalomként a ház és a telek. A Szeminárium épületének elkészülte után, 1746-tól, Kapuváry már saját háza felújítására összpontosított: egy alapjában – középkori falak felhasználása mellett – új épület felépítésébe (*ex fundamenti extrui ferit*) kezdett.²³ Az átépítésben Petz Mátyás, a Szeminárium átépítője segítette. A kivitelezés csaknem 4500 forintba került, és minden valószínűség szerint 1748. június 2-ára elkészült.²⁴ Kapuváry 1748. december 8-i halála után a ház új gazdát kapott.²⁵

1749-ben Domsics Mátyás kanonok foglalta el a házat, aki szintén haláláig (1768. május 24.)²⁶ lakott itt.²⁷ Ő 1767. február 26-án engedélyt (*octroy-adomány*) kapott Klimó György püspöktől (1751–1777), hogy a könyvtárszobában kápolnát rendezhessen be (*facultas Capellam domesticam erigendi*).²⁸ Szentkirályi szerint azonban Domsics ezt nem vette igénybe.²⁹

2. ábra – Kapuváry Márton házának alaprajza (Készítette Dányi Tibor Zoltán)

A lakók sorában 1768. augusztus 3.³⁰ és 1773. november 12.³¹ között Szemenich Ferenc következett.³² Petrovich szerint a homlokzat átépítése fűződik a nevéhez: „az eredeti barokkot díszes rokokóvá varázsolta”. Állítása szerint a káptalani ház

²³ PKL PKGYJKV 3/1757 – Káptalani Gyűlés 1757. április 30. (197–198. p.)

²⁴ PKL Fasc. LXXII. Nr. 2., PKL Fasc. C. Nr. 80. – 1749. július 2., SZENTKIRÁLYI 1912b, DERCSÉNYI-POGÁNY-SZENTKIRÁLYI 1956. 172., PETROVICH 1983. 73.

²⁵ „Hujus domus incolae fuere: Kapuvári † (1748. 8. Dec.) Domsics †, Szemnic †, Nunkovics †, Koller †, Tersztyánszky, Ranolder, Král †, Sláby.” = „Emek a háznak a lakói voltak: ...” BRÜSZTLE 1874. I. 592.

²⁶ BRÜSZTLE 1874. I. 584., BRÜSZTLE 1876. II. 659.

²⁷ GOSZTONYI 1941. 59.

²⁸ AIGL 1838. 42.

²⁹ PKL Fasc. 99. Nr. 7. Magánkápolnákat csak emeleten rendeztek be. PKL PEH XVII. 1. 31. – Káptalani házak [Kézirat] Kardoss Kálmán utca 4. sz. ház, 1. p., AIGL 1838. 41–42., SZENTKIRÁLYI 1912b, PETROVICS 1983. 74.

³⁰ PKL PKGYJKV 16/1768 – Káptalani Gyűlés 1768. augusztus 3.

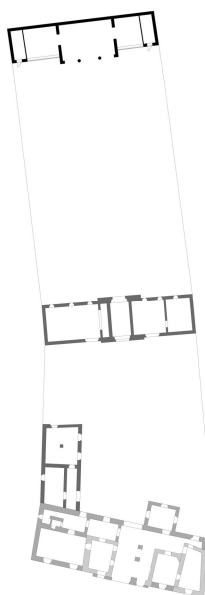
³¹ BRÜSZTLE 1874. I. 607.

³² BRÜSZTLE 1874. I. 608.

ezzel nyerte el mai alakját.³³ Az 1772-es, nagy építkezés alkalmával létesült a mai utcai tömb, valamint az udvar északi és nyugati szárnyépülete.³⁴ Gosztonyi Gyula a főépület készítését 1757 és 1777 közé datálta, és teljességében csak a melléképületeket kötötte Szemenich-hez.³⁵ A ház jellegét kialakító két kanonok emléke ma is az épületen található: Kapuváry címere mellett ma az utóbbié is fellelhető a ház oromzatán (4. kép).

4. kép – Kapuváry és Szemenich kanonokok címere az oromzaton (Fotó: Kalmár Lajos)

3. ábra – Szemenich Ferenc házának alaprajza (Készítette Dányi Tibor Zoltán)

³³ PETROVICS 1983. 74.

³⁴ DERCSÉNYI-POGÁNY-SZENTKIRÁLYI 1956. 172–173., PKL PEH XVII/1. 31. Káptalani házak. [Kézirat] Kardoss Kálmán utca 4. sz. ház. 1. p., AIGL 1838. 41–42. Az épületre 1956 után felkerült a *Műemlék Épült 1772-ben* feliratú márványtábla, amit a legutolsó, 1980-as években végzett felújításkor leszedtek, és azóta raktárban őrzik. A márványtábla felkutatását köszönöm a Caritas két dolgozójának, Rébay Zoltánnak és Makra Ferencnek.

³⁵ GOSZTONYI 1942. 301., PETROVICS 1983. 74.

A kertben két pavilon jellegű építményt is felhúztak. Az alsó, mely a déli udvart zárja le északról tárolóként, istállóként/kocsiszíneként funkcionált. A hátsó kerti pavilon építésének ideje bizonytalan, mivel díszessége elválasztja a szerényebb kinézetű első építménytől, ám francia stílusa (manzárdtető) mégis egy építőmesterhez kötheti a kettőt. Az 1770-es, Belvárost ábrázoló térképen még nem jelölték.³⁶ Petrovich az építtetést szintén Szemenich Ferenc kanonoknak tulajdonította, mondván, ő alakította át és hozta rendbe a teljes káptalani házat 1772-ben. Sonkoly Károly szerint azonban a felső kert végében álló üvegház-pavilont már a következő lakó, Nunkovits György kanonok (1773. november 17. – 1790. november 21.)³⁷ emeltethette, hiszen a vízvezeték 1780 utáni bevezetése, a funkcióik egymásra utaltsága miatt erre mutat. A kerti építményeket Sonkoly így írta le: „Az oldalszárnyaknál magasabb, azok elé kiugró homlokzatú középrészeit a jellegzetes mandzártetők is kihangsúlyozzák.”³⁸ A Szemenich-féle tervekre utal a káptalani gyűlés jegyzőkönyvének bejegyzése is, amely a kanonok 1773-as halála után feljegyzi, hogy a káptalan költségén be kell fejezni a kerti növényházat (*domus horitalia*) és a kerítést, úgy, hogy a költséget a beköltöző utódnak meg kellett térítenie.³⁹ A kerítés egyértelműen a felső kertre utal és a kert is a felső telekrész használatbavételét mutatja. A Szemenich-féle építtetést és a Nunkovits általi befejezést írta le Aigl és Brüstle is.⁴⁰

Összegezve megállapítható, hogy a pavilon végleges formáját Nunkovits idején nyerte el. Az épület leírása az alábbiak szerint foglalható össze: „Középrizalitját, íves nyílások között, kannelurázás nélküli, dór oszlopok díszítik. Az építész ismeretlen, de valószínűleg francia mintát követhetett.”⁴¹ Az épület öt helyiségből állt: a két szélső tüzelő kamrából⁴², amelyekből fával fűtötték a Virágház középső előcsarnokát. A fűtésre utal a két párhuzamos kémény is. Ezen kis hosszanti, szűk helyiségekből lehetett a padlásra is feljutni. Az előtérből jobbra és balra nyíló melegházi termekből. A középső előcsarnok beépítetlen volt, oszlopai előtt szőlőindák futottak fel az épület homlokzatára (5. kép). Sajnos azt nem tudjuk, hogy milyen növényeket tartottak a melegházban. Az előcsarnoknak valószínűleg tároló funkciója is volt.

³⁶ DOBI 2010. 300. 4. kép (Antoine Duplatre: Pécs [szab. kir.] város régi térképéről másolat 1770 évről. Készítette: Cséfy Flórián. 1907. március. A másolatról másolta Fetter Antal. Pécs, 1965.)

³⁷ PKL PKGYJKV 7/1773 – Káptalani Gyűlés 1773. november 17., BRÜSZTLE 1874. I. 608., AIGL 1938. 105., PKL PEH XVII. 1. 31. – Káptalani házak [Kézirat] Kardoss Kálmán utca 4. sz. ház, 1. p.

³⁸ SONKOLY 2000. 24.

³⁹ PKL PKGYJKV 7/1773 – Káptalani Gyűlés 1773. november 17., PKL PEH XVII. 1. 31. – Káptalani házak [Kézirat] Kardoss Kálmán utca 4. sz. ház, 1. p.

⁴⁰ AIGL 1838. 105., BRÜSZTLE 1874. I. 608.

⁴¹ SONKOLY 2000. 24.

⁴² BaML F. 1688/1935. „boldogult dr. Szilvek Lajos nagyprépost Úr Ő Méltósága által használatba vett Kardos K. utca 4. sz. ház (...) karbahelyezésével kapcsolatos építőipari munkák”

5. kép – A Virágház a szőlőkkel 1940 körül (Fotó: Gosztomyi Gyula)

A Virágház működtetéséhez szükséges vízvezeték bevezetése az ügymenet miatt húzódhatott az 1780-as évekre. 1781. április 21-én Nunkovits a városhoz fordult segítségért, hogy a két évvel korábban, nagyobb összegért elkészített szökőkútjába (medence)⁴³ bevezettethesse a felesleges vizet a Vaskapun kívüli (Kaposvár utcai) forrásból. Véleménye szerint ez a város számára is kedvező lett volna, hiszen kútjából tetszés szerint továbbvezethették volna a vizet a plébániai házba vagy a város utcáira. Ezt a kérést ekkor a városi tanács a rossz vízellátásra hivatkozva elutasította, és csak 1788-ban engedélyezte.⁴⁴ Nem tudjuk vajon ennek a szökőkútnak „maszkos” vízköpője maradt-e fenn a mai napig, bár annak formája inkább csorgókútra utal (6. kép). Ez esetleg a ma is látható, imitált fal-

⁴³ A vízköpőre 1962 után találtak a kertben, az egyik fenyőfa tövében. Fényes Miklós közlése szerint 1977-ben az Egyetemi Könyvtár szertárában őrizték. A nyolcszögű alapra, súlyos, rózsaszín siklósi félmárványból faragott, klasszicista domborművet a feltételezések szerint Pietro Amadeo Gianone kőfaragó készítette. (BOROS 2010) A leírás szerint a könyvtárat és a káptalani kertet elválasztó kőfalból bontották ki. A Koller-féle kerti pavilon főhomlokzatának keleti oldalán levő támfalban elhelyezett csorgókút része lehetett. Ma a Janus Pannonius Múzeum Várostarténeti Múzeumában őrzik (T.96.4), ahová Tóth Tibor könyvtárigazgató adta át Bezeredy Győző osztályvezető-muzeológusnak, 1984. december 5-én. NAGY-FETTER 1977. 396., JPM VT leíró karton (T.96.4), SONKOLY 2000. 24., BARANYAI 2010. 2., 5., PEK TGYO PEKI I-139/1984. A vízköpővel kapcsolatos ismeretek megszerzéséhez nyújtott segítségét köszönöm Baranyai Pálnak, Boda Miklósnak, Gábor Olivérnek, Gál Évának, Romváry Ferencnek és Vonyó Józsefnek.

⁴⁴ MNL BaML Limbus 1781. április 21. (Idézi PETROVICH 1983. 78. – A forrás ma már nem lelhető fel a levéltárban. – Nagy Imre Gábor osztályvezető főlevéltáros közlése.) NAGY-FETTER 1977. 327.

kút helyén lehetett, a káptalani és a nyilvános püspöki könyvtár telkeit elválasztó hajdani, 2–2,5 méteres terméskő fal nyugati oldalában, közvetlenül a Virágház mellett.⁴⁵

6. kép – A hajdani csorgókút „maszkos” vízköpője
(Fotó: Baranyai Pál)

1791. szeptember 7-től⁴⁶ 1832-ig Koller József kanonok, majd nagyprépost volt a ház gazdája. Koller úgy megszerette az Akadémia/Iskola utca 4. szám alatti ingatlant és a kertet, hogy 1802. március 26-i nagypréposti kinevezése után sem költözött át az őt megillető nagypréposti lakba (mai Káptalan utca 2.), hanem élete végéig (1832. szeptember 3.) itt maradt. Állítólag szeretett nagy sétákat tenni a felső kertben. Érdekes megjegyezni, hogy a beköltözésének okát is a növények iránti felelősségével magyarázta.⁴⁷ Itt fogadta 1793–1794-ben Johann Centurius von Hofmannsegg grófot, a kiváló növénykutatót, aki naplójában hosszan ecsetelte Pécs kertkultúráját: „[1793. augusztus 6.] (...) Ebédre még tegnap Koller kanonokhoz ígéreztem, kinél egy igen szép kerti szalont volt alkalmam megbámulni. Melyet oldalain az oszlopokról le a párkányzatig lecsüngő sűrű vadszőlő borít; az egész igen festői hatást gyakorol.”⁴⁸

A káptalani házról – még Koller életében – 1829-ben, a Szepesy Ignác püspök (1828–1838) egyházlátogatása alkalmával feljegyzett *Canonica Visitatió*ban készült a legrészletesebb leírás. Ekkor cseréptető, emeletes épületként írták le a káptalani házat, amely a Normaiskola melletti, 88 négyszögölnyi területen állt.

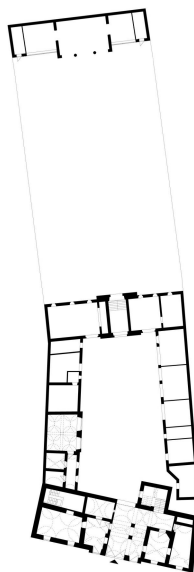
⁴⁵ NAGY-FETTER 1977. 328.

⁴⁶ PKL PKGYJKV 2/1791 – Káptalani Gyűlés 1791. szeptember 7.

⁴⁷ PKL PKGYJKV 2/1791 – Káptalani Gyűlés 1791. szeptember 7.

⁴⁸ HOFMANNSEGG 1887. 47., HOFMANNSEGG 1988. 47., PETROVICS 1983. 74., SONKOLY 2000. 24.

Az emeleti rész egy ebédlőszobából és öt tapétázott, négyszögletes parkettával lerakott szobából állt. A házban fent még egy inas-szoba lett kialakítva. A földszinten négy szoba és egy káposztáskamra volt. A nyugati oldalon egy 22 és 4/6-od négyszögöl⁴⁹ területen álló, cseréptetővel fedett épület csatlakozott, az éléskamrát, a konyhát, egy cselédszobát és négy ló számára elegendő istállót magába foglalva. Ezzel átellenben, 29 és 3/6-od négyszögöl területen szintén egy cseréptetővel fedett épületszárny állt, benne két szoba és három kocsiszín, valamint egy szalmapajta. Ez utóbbi alatt volt a jégverem. E két épületet egy harmadik, istállóként funkcionáló építmény (4 ló, esetleg tehén részére) kötötte össze, amelynek területe 24 négyszögöl. Innen nyílt egy feljáró a felső kertbe és egy raktár. Itt volt a kút, amely a szeminárium felől, a városi vízvezetékéből kapta a vizet. A főépület pincéjében bort tároltak, a melléképületek padlásain pedig kukoricát raktároztak. A többi termény elhelyezésére Koller máshol bérelt helyet. A házhoz tartozó udvar 15, a kert 325 négyszögöl nagyságú volt. Külön kitért a leírás a felső kert végében két részre osztott üvegházra, valamint a kert közepén álló szökőkútra is: „a kert közepén medence is volt, szökőkúttal”.⁵⁰ A felmérésben az Iskola utca 10. számú ház kertjében is említettek egy kutat. A kertben egy magasabb fekvésű elosztótartályba illesztettek egy kerti csapos kifolyót (csorgókút).⁵¹

4. ábra – Az Akadémia utcai káptalani ház alaprajza a Canonica Visitatio alapján
(Készítette Dányi Tibor Zoltán)

⁴⁹ 1 négyszögöl = 3,56 m²

⁵⁰ PKL Székesegyházi fond. Fasc. 829. = PPL Canonica Visitatio 1829., PETROVICS 1983. 75–76.

⁵¹ NAGY-FETTER 1977., BARANYAI 2010. 28.

Szentkirályi jegyzete alapján úgy tudjuk, hogy 1829-ig a kertbe a mai Káptalan utca 3. szám telkének üres, déli részén is vezetett át út. Sorsáról a Szepesy Ignác-féle, püspöki líceum építése kapcsán döntöttek.⁵² 1829. május 24-én az épület tervezési fázisában, a terepbejárás alkalmával a kimért épület és a Koller-féle káptalani ház kertje között északon egy kis üres parcella maradt, „*még egy kis darab pusztaság térség, amely utóbbin keresztül, egy kertajtón át, út vezetett Koller nagyprépost (jelenleg Szilvek kanonok [a mai Janus Pannonius utca 4. szám alatti – S-P. É.] kertjébe. A nagyprépost hozzájárulásával abba állapotok meg, hogy a káptalani (Walther-féle) fundus [mai Káptalan utca 3. szám – S-P. É.] és a főiskola épülete közé eső két aprócska parcellát is hozzácsatolják a főiskola telkéhez.*”⁵³ Az épületet és telkét 1832-ben a pécsi püspöki könyvtár vette birtokba, míg a Pécsi Püspöki Lyceum átköltözött a hajdani pálos kolostorba (ma a Széchenyi István Általános Iskola, Gimnázium, Szakközépiskola, Sportiskola Király utca 44. szám alatti épülete).⁵⁴ A káptalani gyűlés jegyzőkönyvének tanúsága szerint az ügyre 1832-ben visszatértek, amikor a mai Káptalan utca 3. szám alatti épület alapjait Piatsek József építőmester tervei szerint kiásták. Miskolczy András kanonok ekkor kérte, hogy az alapokat öt lábbal rövidítsék meg, nehogy a „nagypréposti ház” (akkor ti. Koller József lakta) vízvezetékét megsértsék.⁵⁵

1833. január 14-től 1847. június 28-i haláláig Tersztyánszky Imre kanonok, nagyprépost (1844-től) lett a ház lakója. A káptalan 1841. november 8-i gyűlésén, a bennlakó teológianárok kérésére ismét döntöttek az északi kis parcella sorsáról és használati lehetőségeiről, elkerülendő, hogy az „*az utczai csinossággal és illedelemmel öszve nem férő célra használtatna*”. Ekkor került szóba ismét a vízvezeték sorsa, hiszen a káptalani lakhoz ezen a területen keresztül futott „*a csatorna folyása*”. Így azzal a feltétellel adták át, hogy ha javítási munkálatok lennének, azokat a könyvtár engedélyezni fogja ezen a területen. Meghagyták továbbá a mai Káptalan utca 3. számú ház (akkori lakója Kelemen József kanonok) kifolyóját, mely az esőzések által összegyűlt vizet szállította.⁵⁶ A káptalani gyűlés 1844. november 29-i jegyzőkönyve szerint tudomásunk van arról, hogy „*[m]egürülvén azon kanonoki ház, mellybe bol. Csasz István Kanonok Úr lakott [ti. a mai Káptalan utca 4. – S-P. É.] (...) Mélt[ósá]ga az Elnök Ur és N[agy] Prépost [ti. Tersztyánszky Imre] kinyilatkoztatta, hogy azt tágas udvara és nagy pallásai miatt mostani lakházával felcserélni elhatározott szándéka (...)*”. December 7-ére Tersztyánszky megváltotta döntését, és mégsem költözött át a Csasz-féle házba, hanem addigi helyén maradt.⁵⁷

⁵² SZIH IV. 24. doboz 9. boríték – Szilvek-ház

⁵³ CSERKUTI 1917

⁵⁴ SCHMELCZER-POHÁNKA 2012. 184–185.

⁵⁵ PKL PKGYJKV 279/1831 – Káptalani Gyűlés 1831. augusztus 8.

⁵⁶ PKL PKGYJKV 182/1841 – Káptalani Gyűlés 1841. november 8.

⁵⁷ PKL PKGYJKV 146/1844 – Káptalani Gyűlés 1844. november 29., PKL PKGYJKV 159/1844 – Káptalani Gyűlés 1844. december 7. A Csasz-ház új lakója Kelemen József kanonok lett.

1847. július 11-én a káptalan rendelkezése szerint a Tersztyánszky-ház tatarozására 1100 forintot az elhunyt hagyatékából fizették ki, „a lakás pedig főt[isztelendő]. Ranolder János urnak miután a' nálánál üdös b k[ano]nok urnak arra nézvésti igényeikről lemondottak – használhatásra hagyatik”.⁵⁸ Ekképpen, ettől a naptól 1849 novemberéig⁵⁹ a későbbi veszprémi püspök, Ranolder János lakta a házat, őt pedig 1850. április 22. és 1863. október 15.⁶⁰ között Král József kanonok követte.⁶¹ Az „áladalmi vagyon” ekkori adatai az alábbiak voltak: 390 négyszögöl házterület, 268 négyszögöl kert, 14 lakrés. (Helyrajzi szám: 482–483, 316. sz. ház)⁶² Krált 1863. november 13-tól 1893-ig Sláby Ferenc kanonok követte a lakók sorában. Határozatlan időre kapta a házat és 1863-ban a káptalan 1600 forintnyi költségén felújíttatta. Sláby haláláig 1893. július 19-ig használta azt.⁶³

Érdekes adat a ház és melléképületei működéséhez, hogy a vízvezeték 1788-as bevezetésétől kezdve évente vízbér fizetését határozták meg a ház használói számára. Eleinte 18 forintban állapították meg ennek összegét, majd Koller József beköltözésével, 1792-től 1807-ig 20-ra emelték meg. 1833-ig 24 forint. Tersztyánszky 10 forint vízbért fizetett. Az 1840-es évek végén 9 forint a vízbér, amellyel Ranolder a pénztárkönyvek szerint adós maradt. 1850/51-ben ismét 10 forint, majd 1851-től 1862-ig 30 forintra emelkedett az összeg. 1874-ig Sláby 5 forintot fizetett vízbérként, majd 25 forintot.

1859-ben három kutat jegyeztek fel a házhoz: egy szökőkutat (*Springbrun*), egy udvari kutat (*Hofbrun*) és egy konyhai kutat (*Küchelbrun*). Az összeírás feljegyzője, Lukrits Ignác városi mérnök volt. Az itt keletkezett vízfelesleget a mai Káptalan utca 3. szám alá továbbították.⁶⁴ 1883-ban összeírták a város magánkútjait, és Sláby csak az alábbiakat jegyezte fel: „*Csap a kertben, egy medence a konyhában kívülről és belülről egy-egy csappal.*” Fetter Antal és Nagy Lajos ez alapján azt feltételezte, hogy a korábban említett szökőkutat ekkorra elbontották.⁶⁵

A Sláby elhunytával megürült házat a káptalan 1893. július 28-i gyűlésén Lechner János kanonok és papneveldei kormányzó az *optio jogán* kívánta megszerezni, de mivel Szeredy Józsefet ekkor mentették fel a székesegyházi plébániái hivatalából, és számára más házat nem tudtak biztosítani, végül neki utalták ki.⁶⁶ 1893. augusztus 26-án kiigazításra és tatarozásra 3086 forint 19 krajcárt fize-

⁵⁸ PKL PKGYJKV 119/1847 – Káptalani Gyűlés 1847. július 11.

⁵⁹ PKL PKGYJKV 87/1847 – Káptalani Gyűlés 1847. november 23., BRÜSZTLE 1874. I. 634.

⁶⁰ BRÜSZTLE 1874. I. 634.

⁶¹ PKL PKGYJKV 2/1850 – Káptalani Gyűlés 1850. április 22., PKL PKGYJKV 204/1863 – Káptalani Gyűlés 1863. október 30.

⁶² PKL PEH XVII. 1. 31. – Káptalani házak 1851. évi adatai (1851. január 13.), Kanonoki házak (1856. január 9. Házadó felbecslés) [Kézirat]

⁶³ PKL PKGYJKV 218/1863 – Káptalani Gyűlés 1863. november 13., HÁZSZÁMJEGYZÉK 1864. 11., HÁZSZÁMJEGYZÉK 1877. 3., HÁZSZÁMJEGYZÉK 1887. 35.

⁶⁴ NAGY-FETTER 1977. 380.

⁶⁵ NAGY-FETTER 1977. 380.

⁶⁶ PKL PKGYJKV 72/1893 – Káptalani Gyűlés 1893. július 28.

tett a káptalan.⁶⁷ 1893. november 17-én a ház tatarozására ismét 492 forintot és 16 krajcárt utaltak ki.⁶⁸ 1893. december 2-án fürdőszoba is kialakításra került, 263 forint költségen.⁶⁹ Az átvételkor még 557 forint pótkiadást kellett megfizetni.⁷⁰ 1893. december 15-én a káptalan felajánlotta a Girk- és a Fesztl-féle házakat a kanonokoknak, így Szeredy a Fesztl-féle házba, a mai Káptalan utca 4. szám alá költözött. (Lechner János a másikba, a Kardos Kálmán utca 8. szám alá.) 1894. január 8-án még Szeredy benyújtott egy 228 forint 36 krajcárról szóló pótkiadási számlát a Sláby-féle házra.⁷¹

1894. április 27-én a káptalan döntött a Szeredy József-féle [ti. a jelen tanulmány épülete – S-P. É.] és a Hanny Gábor-féle lakások [mai Káptalan utca 8., a székesegyházi plébánia épülete – S-P. É.] megvizsgálásáról. Az előbbit Hanny, az utóbbit Spies János kanonok részére kívánták átalakítani.⁷² Május 8-án megszavazzák az Iskola utcai ház javítási költségeit (3858 forint 71 krajcár)⁷³ 1894. április 27-től 1905-ig így Hanny Gábor prelátus-kanonok a lakója a háznak.

A káptalani gyűlés jegyzőkönyveiben 1895 és 1898 között több alkalommal találunk utalást Hannyra és kerti házára, de nem egyértelmű, hogy melyik házhoz tartozó kerti házacskáról van szó: ebből is eredt, hogy eddig nem voltak pontosak az ő itt lakásának adatai. 1895. május 10-én Hanny kanonok kerti pavilonja északi falának vizesedése miatt a fal megerősítésének égető szükségét jegyezte fel a káptalan gyűlésén. A konkrét házat nem jelölték meg, de a kerti pavilonra vonatkozó, következő bejegyzés 1898-ból tisztázza a helyzetet.⁷⁴ Az 1898. március 18-i ülés 41-i pontja Szeifricz István káptalani dékán előterjesztéséről szól, amelyben Hanny Gábor kanonok kerti pavilonja zsindelezési költségvetését készítették elő (407 forint 94 krajcár). Az alábbi megjegyzés egyértelműen erre a házra utal, és Hannyt mondja lakójának: „*ez néhány Sláby nagyprépost, mint a Hanny-féle kanonoki ház volt lakójának mulasztásaiból származik*”. Itt megemlíti még, hogy a szőlő-helyreállítás költségeit a Sláby-féle hagyatékból fizetik ki.⁷⁵ 1901. április 26-án a ház tetőzetének cseréjére 1200 koronát különítettek el.⁷⁶ 1905. szeptember 29-re a házból Hanny kiköltözött, és a felügyeletet a káptalani dékánra bízták. A vizsgálatra kiküldött bizottság az épületet rendben találta,

⁶⁷ PKL PKGYJKV 77/1893 – Káptalani Gyűlés 1893. augusztus 26.

⁶⁸ PKL PKGYJKV 121/1893, PKL PKGYJKV 129/1893 – Káptalani Gyűlés 1893. november 17.

⁶⁹ PKL PKGYJKV 184/1893 – Káptalani Gyűlés 1893. december 22.

⁷⁰ PKL PKGYJKV 72/1893 – Káptalani Gyűlés 1893. július 28.

⁷¹ PKL PKGYJKV 3/1894 – Káptalani Gyűlés 1894. január 8.

⁷² PKL PKGYJKV 88/1894 – Káptalani Gyűlés 1894. április 24.

⁷³ PKL PKGYJKV 95 – 96/1894 – Káptalani Gyűlés 1894. május 8.

⁷⁴ PKL PKGYJKV 51/1895 – Káptalani Gyűlés 1895. május 10., PKL PKGYJKV 41/1898 – Káptalani Gyűlés 1898. március 18. Petrovich Ede a káptalani házakról írott munkájában ezt az 1895. május 10-i káptalani bejegyzést már a Káptalan utca 4. szám alatti házhoz rendelte. PETROVICS 1983. 46.

⁷⁵ PKL PKGYJKV 41/1898 – Káptalani Gyűlés 1898. március 18. – Ezt a forrást Petrovich nem említi, pedig ez egyértelműsíti a házat. Vö. PETROVICH 1983. A házfelújítások összegének egy részét a korábbi, elhunyt egyházi férfi hagyatékból fizették ki.

⁷⁶ PKL PKGYJKV 67/1901. – Káptalani Gyűlés 1901. április 26.

egyben felmentve Hannyt minden kötelezettség alól, ami a ház javítását illeti.⁷⁷ Érdemes megjegyeznünk, hogy Hanny Gábor lakáshasználatának időtartama igencsak sok kérdést hagyott eddig maga után. Szentkirályi István káptalani házakról szóló jegyzetében, az utólag beírt dátum szerint Hannyt 1894 és 1923 között már a mai Káptalan utca 4. szám alatti lakóként tartotta számon, és szerinte csak az 1894-es évet töltötte a mai Janus Pannonius utca 4. szám alatti házában. Ami érdekes, a listát Hanny Gábor állította össze 1917. augusztus 23-án, bár a dátumokat már nem ő írta oda.⁷⁸ Petrovich Ede is csak erre az egy évre tette az itt lakását.⁷⁹

A következő lakó Szilvek Lajos volt, 1906. július 20-i mesterkanonoki kinevezésétől 1934. március 5-én bekövetkezett haláláig.⁸⁰ Az ő idejéből felújítási munkálatokkal, és státuszváltásokkal kapcsolatban található adatok a káptalan gyűlésének jegyzőkönyveiben. Innen tudhatjuk meg, hogy a szerb megszállás a káptalani házak lakóinak mindennapi életét is befolyásolta. Három házat le is foglaltak, és Szilvek háza is köztük lett volna, de Zichy püspök közbenjárására megúszta.⁸¹ „A Káptalan a nehéz idők fokozott igényei előtt nem akar kitérni, nem akarja kivonni a közös teherviselés alól.” Ám az elhúzódó és fenyegető foglalások miatt a káptalan mégis a megyéspüspökhöz fordult a méltánytalanságok orvoslása végett.⁸² 1925. augusztus 7-én, a káptalan gyűlésén Szilvek Lajos, Mosonyi Dénes (mai Káptalan utca 5.) és Komócsy István (mai Káptalan utca 4.) kanonokokkal együtt – kérte javadalmi házának székeskáptalani kezelésbe való átvételét, ami, átfogó ellenőrzés után, 1926. május 7-én meg is történt.⁸³ A felújítási és karbantartási munkálatok Szilvek időszakában sok munkát adtak a pécsi mesterembereknek. Az 1919. november 14-i tatarozási munkálatok 676 korona 56 fillért tettek ki.⁸⁴ 1921 nyarának elején a kapualj megjavítását végezte el az uradalmi bogárnár.⁸⁵ 1923 végén Pilch Andor uradalmi mérnök megbízást kapott a káptalantól a kanonoki házak vízvezetékeinek felülvizsgálatára, majd 1925 nyarán a kápta-

⁷⁷ PKL PKGYJKV 102/1905 – Káptalani Gyűlés 1905. szeptember 29.

⁷⁸ SZIH VI. 23. doboz 3. boríték – A pécsi Káptalan házainak volt és jelenlegi lakói 1917. Összeírta Hanny Gábor prelátus-kanonok. Szőnyi Ottó használatára. [későbbi kiegészítések]

⁷⁹ PETROVICH 1983. 46–47., 76–77. Mentségére legyen mondva, hogy a Káptalani Gyűlés jegyzőkönyveinek szövegéből nem mindig lehet egyértelműen beazonosítani a kérdéses házat. Az 1898-i, vonatkozó bejegyzés azonban egyértelműsítette a helyzetet.

⁸⁰ PKL PKGYJKV 112/1906 – Káptalani Gyűlés 1906. július 20.; SÁRKÁNY 1907. 35.

⁸¹ PPL 1001/1919 – Radovanovics Stevo szerb ezredparancsnok akart beköltözni.

⁸² Döbrössy Alajos házat (Káptalan utca 2.) két lakószobája híján a szerb parancsnok saját céljaira foglalta, valamint a kanonok egy szerb családot is befogadott. PKL PKGYJKV 105/1919 – Káptalani Gyűlés 1919. március 21.

⁸³ PKL PKGYJKV 416/1925 – Káptalani Gyűlés 1925. augusztus 7., PKL PKGYJKV 586/1925 – Káptalani Gyűlés 1925. október 23., PKL PKGYJKV 107/1926 – Káptalani Gyűlés 1926. május 7.

⁸⁴ PKL PKGYJKV 364/1919 – Káptalani Gyűlés 1919. november 14.

⁸⁵ PKL PKGYJKV 254/1921 – Káptalani Gyűlés 1921. június 10.

lan gyűlésén úgy határozott, hogy a vízvezetékeket nem tartja fenn.⁸⁶ 1924 februárjában a fürdőszobai lefolyócsövek javítása 385.000 korona költséget tett ki, az udvari épület ablakait pedig teljes egészében kicserélték. Szeptemberben a házmesteri házon végeztek falazási és vakolási, valamint asztalos munkálatokat.⁸⁷ 1925 őszén, a főépületen is kőműves munkákat hajtott végre a Dunántúl Építővállalat. Az összköltségre október végén 1.739.960 koronát utalt ki a káptalan.⁸⁸ 1926/27-ben tetőjavítási munkálatokat végzett Matievits Gyula tetőfedő, majd Radó Ferenc asztalos a mellékhelyiségek ablakait duplára cserélte, valamint a vízbefagyás elkerülése végett új ajtóval is ellátták a házat.⁸⁹ 1932-ben Szilvek korszerűsítette a fűtést is.⁹⁰

A Virágházal kapcsolatos munkálatokat külön soroljuk fel. 1914-ben az üvegház zsindelyes tetőzete javításának és az egész tetőzet „*carbolineum-keverékkel*” való kátrányozásának költségeit a káptalan utalványozta. Szilvek a kiadások egy részét magára vállalta (Káptalani Pénztár: 204 korona; Szilvek: 152 korona 91 fillér).⁹¹ 1925 őszén Szentkirályi István kanonok hagyatékában a melegházként emlegetett Virágház északi falának nedvesedését jegyezték fel, továbbá hogy a mennyezetet újra kellett 2–3 m²-en vakolni. A nedvesedés orvoslására egy 15 centiméter vastagságú fal felhúzását javasolta az uradalmi mérnök.⁹² A káptalani házak kertjeit – így a Virágházét is – az uradalmi szolgák rendezték tavasszal és ősszel. Kötelező feladataikat 1919. április 4-én rögzítették.⁹³ Egy kis adalék még a kert történetéhez, Petrovich Ede jegyzeteiből: értesülései szerint Fesztl Károly kanonok a ház kertjében Crikvenicából (Horvátország) nemes cserjéket ültetett, majd 1916–1918 között Folly orvos egy szilfáról és egy hársfáról azt állapította meg, hogy 130–150 évesek lehetnek.⁹⁴

Szilvek halála után, az év végéig felújítási munkálatok kezdődtek a főépületen, az alsó udvari épületeken és a kerti üvegházon, szintén Pilch Andor ura-

⁸⁶ PKL PKGYJKV 738/1923 – Káptalani Gyűlés 1923. december 7., PKL PKGYJKV 375/1925 – Káptalani Gyűlés 1925. július 17.

⁸⁷ PKL PKGYJKV 91/1924 – 1924. február 15., PKL PKGYJKV 110/1924 – 1924. február 22., PKL PKGYJKV 141/1924 – 1924. március 7., PKL PKGYJKV 504/1924 – 1924. szeptember 19.

⁸⁸ PKL SZIH II. 10. doboz 6. boríték – PPL 586/1925, PPL 285/1926 – Jelentés a Káptalan pécsi házainak jelenlegi állapotáról – Kardos Kálmán ucca 4. Szilvek kanonok úr háza, PKL PKGYJKV 586/1925 – Káptalani Gyűlés 1925. október 23.

⁸⁹ PKL PKGYJKV 604/1927 – Káptalani Gyűlés 1927. november 18., PKL PKGYJKV 266/1928 – Káptalani Gyűlés 1928. június 1.

⁹⁰ 116 pengő 96 fillér költség. PKL PKGYJKV 346/1932 – Káptalani Gyűlés 1932. október 14.

⁹¹ PKL PKGYJKV 3/1914. – Káptalani Gyűlés 1914. január 2., PKL PKGYJKV 19/1914 – Káptalani Gyűlés 1914. január 2.

⁹² PKL SZIH II. 10. doboz 6. boríték – PPL 586/1925, PPL 285/1926 – Jelentés a Káptalan pécsi házainak jelenlegi állapotáról – Kardos Kálmán ucca 4. Szilvek kanonok úr háza; PKL PKGYJKV 586/1925 – Káptalani Gyűlés 1925. október 23.

⁹³ PKL PKGYJKV 122/1919 – Káptalani Gyűlés 1919. április 4.

⁹⁴ PEH XVII. 1. 31. – Káptalani házak [Kézirat] – Kardos Kálmán utca 4. sz. ház, 2. p. A házmester ekkor Horváth Jánosné volt. PKL PKGYJKV 769/1934 – Káptalani Gyűlés 1934. március 24.

dalmi mérnök felügyelete alatt.⁹⁵ Ez utóbbin falazás, meszelés, ács és asztalos feladatokat végeztek el, 560 pengő értékben. Egy ekkor készült tervrajz alapján megismerhetjük a ház teljes beosztását is.⁹⁶ Innen tudjuk, hogy az 1930-as években – már valószínűleg Szilvek életében is (1934 előtt – 1937) – az emeleten volt lakása Krassóy Kálmán főorvosnak (háló-, gyerek- és úriszoba, ebédlő, előszoba, hal, fürdő, WC), annak keleti szárnyában pedig rendelője, kezelővel és röntgenszobával. Az udvarban továbbra is a házmesteri lakás volt.⁹⁷

1934. október 12-i ülésén a káptalan – „*más optio be nem jelentetvén*” – Gebauer Miklós mesterkanonoknak utalta ki a házat, az átadás pedig következő év január 4-én történt meg, a leltár felvétele mellett.⁹⁸ Mivel Gebauer 1937 végéig még a Scitovszky tér 17-ben lakott, valószínűsíthetjük, hogy a közbeeső időben a tatarozási és felújítási munkálatok zajlottak.⁹⁹ A nagy felújítás egy nyugati oldali, földszinti kis lakás (két szoba, ebédlő, kamra, előszoba, fürdő) kialakítását jelentette, a Pécs Egyházmegyei Alapítvány tartalékaiból kapott, 7000 pengős amortizációs költségen. 1937 októberében Gebauer lakás-átalakítási munkálatokat rendelt meg Gosztonyi Gyulától, majd 1940-ben ablakcserével egybekötött külső homlokzati tatarozásba fogtak. A földszinti keleti szárnyon ekkor egy háló, egy nappali szoba, egy kis fürdő és WC volt megtalálható.¹⁰⁰ A Virágház korhadt zsindeleit 1940 tavaszán kicserélték, a tetőt pedig újracserézték.¹⁰¹

Noha 1950-ben a káptalani házakat államosították, a káptalan azt a kikötést tette, hogy a mai Janus Pannonius utca 4. és a Káptalan utca 5. számú házakban egy-egy kétszobás lakás, fürdőszobával és konyhával továbbra is káptalani lakásul szolgálhasson, így Gebauer 1958. szeptember 7-én bekövetkezett haláláig itt élt.¹⁰²

Ismert világi lakója az 1960-as években Buzagits Istvánné volt.¹⁰³ A főépület három emeleti, elkülönített lakását 1958 után egyházi és civil személyek is lakták és lakják a mai napig. Egyházi lakói voltak: Bán Endre kanonok, a Pécsi Püspöki

⁹⁵ PKL PKGYJKV 104/1934 – Káptalani Gyűlés 1934. március 9., PKL PKGYJKV 175/1934 – Káptalani Gyűlés 1934. május 12., PKL PKGYJKV 234/1934 – Káptalani Gyűlés 1934. június 15.

⁹⁶ BaML F. 1688/1935 „...boldogult dr. Szilvek Lajos nagyprépost Úr Ó Méltósága által hasznélvezett Kardos K. utca 4. sz. ház...karbahelyezésével kapcsolatos építőipari munkák; F. 5998/1936, F. 38354/1937, F. 6-101047/1940

⁹⁷ BaML F. 1688/1935, F. 5998/1936, SZENTKIRÁLYI 1937. 1940-ben már a Munkácsy Mihály utca 11. szám alatti lakosként tüntették fel. KMKA 1940. 567.

⁹⁸ PKL PKGYJKV 380/1934 – Káptalani Gyűlés 1934. október 12., PKL PKGYJKV 13/1935 – Káptalani Gyűlés 1935. január 4.

⁹⁹ ALSÓDUNÁNTÚLI CÍMTÁR 1937. 226.

¹⁰⁰ PKL PKGYJKV 63/1936 – Káptalani Gyűlés 1936. február 7., PKL PKGYJKV 76/1936 – Káptalani Gyűlés 1936. február 14., PKL PKGYJKV 498-499/1937 – Káptalani Gyűlés 1937. október 29., PKL PKGYJKV 533/1937 – Káptalani Gyűlés 1937. november 17., PKL PKGYJKV 205/1940 – Káptalani Gyűlés 1940. június 13., MNL BaML F. 5998/1936; F 38354/1937, F. 6-101.047/1940. Ennek fotódokumentációja megtalálható Gosztonyi Gyula hagyatékában, a Pécsi Káptalani Levéltárban. PKL GGYH.

¹⁰¹ Költsége 530 pengő volt. PKL PKGYJKV 215/1940 – Káptalani Gyűlés 1940. május 3.

¹⁰² PETROVICH 1983. 10.

¹⁰³ PEKI I-55/1962

Hittudományi Főiskola első rektora, Gál Károly (ma Kővágószőlős plébánosa), Goják János kanonok, Szalay János prépost, Wollenszky Tibor káplán.¹⁰⁴

A Janus Pannonius utca 4. számú főépületet az alsó udvari épületekkel 1986-tól a Pécsi Egyházmegyei Caritas Központ (ma Pécsi Caritas Alapítvány) használja, karitatív tevékenységének folytatására. Cserhádi József megyéspüspök (1964–1989) kérte fel Szalay János prépostot a szegénygondozás egyházmegyei összefogására. *„Kaptunk néhány helyiséget Pécssett a Janus Pannonius u. 4 szám alatt, – és egy asztal állt rendelkezésünkre – talán még székünk sem volt hozzá.”*¹⁰⁵ A ház földszintjét Mayer Mihály megyéspüspök (1989–2011) átadta a Caritasnak. A főépület földszinti keleti traktusát sokáig a Caritas munkaszobái foglalták el, majd 2012-ben az udvari keleti szárnyba költöztek. A munkaszobák mellett, a hátsó részben egy napköziként szolgáló kis lakásrész is található. A főépületben a korábbi helyükön ma zarándokszállás található. A Főépület nyugati szárnyában az első ajtó a Káptalan utca 3. szám alatt levő Földalatti Bányászati Kiállítás pincerendszerének vészkijárata/szellőzője,¹⁰⁶ a második ajtó mögötti szobákban pedig a Caritas bolt működik. A párhuzamos udvari épületek közül a nyugati, nyugdíjas plébánosi lakásként funkcionált. Hátsó traktusát (korábban fürdő, mosókonyha és fáskamra) 1988-ban átépítették. A manzárdtetős, alsó épületek ma raktárként funkcionálnak. Az utolsó felújítást a főépületen az 1988-as, Pécssett megrendezésre kerülő, X. Europa Cantat idején végezték el, amikor az Egyházmegye az egyházművészeti kiállítás elhelyezését kívánta a Janus Pannonius utca 4. szám alatti épületekben kialakítani Ezen tervét a város és a megye művelődésügyi igazgatása is támogatta. A gazdasági nehézségek a megvalósítást meglehetősen lelassították ugyan, de a főépület felújítását még véghez tudták vinni. Azóta azonban *„festése megkopott, a vakolat anyaga elfáradt, bádogozott felületei elrozsdásodtak, és az attika homokkő díszzeit szinte a felismerhetetlenségig felémésztette az idő.”*¹⁰⁷

Az alábbiakban következnek egy kicsit részletesebb kitérő a felső kert pavilonjának 1950 utáni sorsáról. A Pécsi Egyetemi Könyvtár vezetése (Halász Pál, Miszti László, Fényes Miklós) az 1950-es évek elejétől ötéves terveiben és beadványokban is folyamatosan jelezte az egyetem vezetésének és a MDP, majd az MSZMP Baranyamegyei Pártbizottságának, hogy a raktári helyiségek hiánya, a gyűjtemény állományvédelme, valamint az olvasói helyek növelése miatt szüksége lenne a könyvtárépület kibővítésére.¹⁰⁸ A könyvtári hasznos terület növelé-

¹⁰⁴ Jelenleg egy használaton kívüli, egy egyházi és egy civil lakás található az emeleten. A Janus Pannonius utca 4. számú ház és udvari épületeinek utolsó 30 évi változásainak felvázolását és a segítségét köszönöm Rébay Zoltánnak, a Pécsi Caritas Alapítvány munkatársának.

¹⁰⁵ http://www.pecsi-caritas.hu/caritas_pecs.html [2013.07.21.]

¹⁰⁶ Az átjáró alagútnak van még egy vak ága, amelyet valószínűleg tárolásra használtak. (Rébay Zoltán közlése.)

¹⁰⁷ DÁNYI 2011. 11., PEK TGYO PEKI I-124/1988

¹⁰⁸ PEK TGYO PEKI I-37/1951–52

sének szükségességét a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársai is elismerték.¹⁰⁹

Ezen szándékkal került napirendre az új szárnyépület felhúzásának, az udvari épület hasznosításának, északi és nyugati irányba való bővítésének, és a földbe süllyesztett raktár mellett a közvetlen közelben álló épületek hasznos terei kihasználásának terve, ám döntés csak igen lassan született.¹¹⁰ Leginkább a főépület és a kerti ház műemléki védelme akadályozta a megvalósulást: „A bővítésre kiszemelt terület a Janus Pannonius utcai egykori káptalani lakóházak hátsó kertje. Pécs legjellegzetesebb, laza beépítésű területe, szép építészeti és kertészeti kialakítása miatt feltétlenül megóvandó.”¹¹¹

A könyvtár szakadik terve szerint a Janus Pannonius utca 4. számú ház felső kertjén álló Virágház (helyrajzi szám 2883, 353,9 négyzetméteres kert, ingatlan) hasznosítása tűnt a legrealisabb elképzelésnek. A kerti pavilont az egyházmegye az 1950-es években már csak raktározási célokra használta.¹¹² A könyvtár az államosítás ellenére az egyház tulajdonában maradt, a területről először 1959-ben kért ki birtoklapot.¹¹³ A tervek szerint az Egyetemi Könyvtár először kisajátítani, majd elővásárlási joggal hasznonbérletbe kívánta venni a telket, a rajta álló Virágházzal. A végső terv – természetesen – a teljes tulajdonjog megszerzése lett volna.¹¹⁴ A hasznonbérlet a Művelődési Minisztérium támogatásával – hosszas előkészítést követően – 1962. október 1-jén valósult meg.¹¹⁵ A Pécsi Székeskáptalan, az Egyházmegyei Hatóság jóváhagyása mellett a hasznonbérleti szerződésben a bérleti időt 20 évben, a hasznonbérlet összegét pedig 720 forintban (havi 60

¹⁰⁹ PEK TGYO PEKI I-14/1965

¹¹⁰ 1952–1959: Káptalan utca 3. számú ház emeletének öt, földszintjének négy helyiségét hasznosították volna raktározási célokra, kettő földszinti szobát pedig egyéb feladatokra. 1958: A hajdani Székesegyházi Énekiskola (Hunyadi utca 9.) A Leonardo da Vinci (ma Szepesy Ignác) utca 6. és 8. számú, szemben levő épületek átépítése vagy lebontása utáni új épületek felhúzása, esetleg földalatti összeköttetéssel. PEK TGYO PEKI 37/1951–52, PEK TGYO PEKI I-71/1958, PEK TGYO PEKI I-96/1958, PEK TGYO PEKI I-98/1959, PEK TGYO PEKI I-36/1963, PEK TGYO PEKI I-14/1965. Fényes Miklós lankadatlanul kereste a könyvtár fejlesztésének lehetőségeit, így minden kínálkozó alkalmat megragadott, hogy új terveit mind az egyetem, mind a város vezetése számára bemutassa. 1968 tavaszán tudomására jutott, hogy a Janus Pannonius Múzeum a tervek szerint megkapná a Megyei Tanács épületét, és ezzel többek közt felszabadulna a múzeum Természettudományi Osztályának épülete, a Rákóczi út 64. szám alatt. Ugyanakkor az Ügyészség új épületet kapna a város központjában, ekképpen felszabadulna a Rákóczi út 60. számú épület is. Ezek az egyetemhez és a kollégiumokhoz való közelségük miatt alkalmasak lennének az Egyetemi Könyvtár társadalomtudományi részlegének felállítására. PEK TGYO PEKI I-45/1968.

¹¹¹ PEK TGYO PEKI I-45/1968

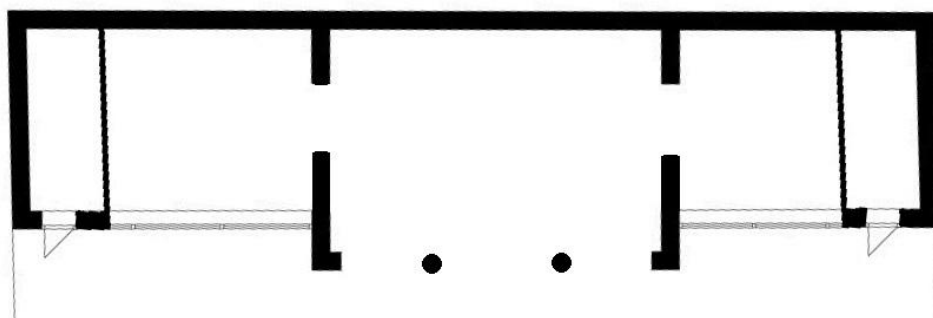
¹¹² PEK TGYO PEKI I-55/1962

¹¹³ PEK TGYO PEKI I-98/1959, PEK TGYO PEKI I-64/1960, PEK TGYO PEKI I-80/1960.

¹¹⁴ PEK TGYO PEKI I-96/1958

¹¹⁵ PEK TGYO PEKI I-55/1962

forint) állapította meg.¹¹⁶ A bérlő köteles volt az ingatlan adóit és közterheit a bérleti időszakra átvállalni. Az Egyetemi Könyvtár megszerezte az elővásárlási jogot a nevezett telekre és a rajta található építményre. A Pécsi Járásbíróság mint telekkönyvi hatóság 1963. február 14. napján bejegyezte 5929/1963. tk. számmal.¹¹⁷ A megkapott terület és ingatlan telekkönyvi adatai: 3076. számú tulajdoni lap, 18365. helyrajzi szám. A teljes terület 1273 m². A kerti pavilon belső területe 110,84 m².

5. ábra – A Virágház az 1979-es beüvegezését követően (Készítette Dányi Tibor Zoltán)

Az értékesítés ügye többször újra előkerült, de 1966-ban Farkas József olvasókanonok a könyvtár által küldött árajánlatot visszautasította, mondván adásvétel útján nem kívánják értékesíteni a Székeskáptalan telkeit, ingatlanjait. Cserhádi József megyéspüspök a vásárlás tervét a Városi Tanáccsal folytatott tárgyalásainak kimenetelétől tette függővé (Lásd a püspöki palota és a Barbakán körüli területet kisajátítását).¹¹⁸

Az épület hosszútávra szóló átalakításának lehetőségei azonban számos akadályba ütköztek. Ettől kezdve elkezdődött a könyvtár részéről a tervezetés a telek és a Virágház felújítása/vagy átalakítása és hasznosítása ügyében. Az első tervek raktár berendezését és olvasóterem elhelyezését irányozták elő az épületben. Ekképpen a főépületben helyiségek szabadultak volna fel.¹¹⁹ 1963 nyarán megkezdődtek a tárgyalások a Baranya Megyei Tanácsi Tervező Iroda és a hatóságok munkatársaival. Lévéen, hogy az épületet I. osztályú műemlékként tartották számon, az Országos Műemléki Felügyelőség szakhatóság sokáig hezitált a minimális változtatás melletti megtartás és a végleges lebontás között. A terve-

¹¹⁶ A Székeskáptalan a bérleti ügyek gondnokává egy-egy kanonokot – Farkas József, Görgényi Béla, Brenner Ferenc, Csigi Imre, Márton Dénes – jelölt ki. PPL 660/1960, PEK TGYO PEKI I-14/1976, PEK TGYO PEKI I-52/1982.

¹¹⁷ A pécsi 948. sz. telekkönyvi betétben A.I.59. sor 2883 hrsz. Ingatlan. PEK TGYO PEKI I-36/1963.

¹¹⁸ PPK 660/1960, PEK TGYO I-10/1967.

¹¹⁹ PEK TGYO PEKI I-55/1962

zést erőteljesen befolyásolta a város új múzeumi „negyedének” kialakítási terve.¹²⁰

A könyvtár épületállagának fenntartása érdekében 1963. március 28-án Cserháti József káptalani helynök engedélyt adott a terméskő fal pécsi egyetemi könyvtár által kért lebontására, mely a Pécsi Székeskáptalantól haszonbérletbe vett kertet és a rajta levő Virágházat választotta el az egyetemi könyvtártól. Az indok a könyvtár bizonyos munkaszobáinak sötétsége és nyirkossága volt. A kőfalat ezután 60–80 centiméteres „ülőmagasságig” lebonthatták (7. kép), a haszonbérlet teljes költségén. Egyetlen megkötést tettek: amennyiben a haszonbérlet a nélkül szűnne meg, hogy a könyvtár a bérelt ingatlant megvásárolná, saját költségén vissza kell építenie a kőfalat.¹²¹ A következő évben a Fényes Miklós által benyújtott tervek komplex épületet vázoltak fel. A főépületet egy fedett üveg folyosó kötné össze a Virágházzal, ezáltal is megnövelve a hasznosítható alapterületet. A Virágház átalakításával egy 40 fős olvasótermet (kutatószoba és folyóirat-olvasó (39–39 m²) és egy 123 m²-es (légtér: 615 m³) raktárhelyiséget nyert volna a könyvtár.¹²²

7. kép – Az Egyetemi Könyvtár és a Janus Pannonius 4. számú ház telke közötti fal maradványa (Fotó: Schmelczér-Pohánka Éva)

¹²⁰ PEK TGYO PEKI I-36/1963

¹²¹ PEK TGYO PEKI I-36/1963

¹²² PEK TGYO PEKI I-7/1964, PEK TGYO PEKI I-10/1967.

1965 februárjában Fényes Miklós könyvtárigazgató új terveiben már a Virágház lebontása és egy új épületszárny felhúzása (1000 m² hasznos terület – légtér 3610 m³) került fókuszba. Fényes hivatkozott egy Pécs városközpont fejlesztésére kiírt pályázatra, amely szintén ennek az épületnek az elbontását irányozta elő.¹²³

1966. július 1. és december 20. között a könyvtár épületén és a Virágházon felújítást hajtottak végre, amely ekkorra már nagyon romos állapotban volt. Az engedélyt az Országos Műemléki Felügyelőség adta meg, 1966. június 28-án, 10.380/1966. szám alatt. A Virágház munkálatainak összköltsége 52.600 forintot tett ki. Az építés vezetője Hedrich Miklós volt. Az elvégzett munkálatok: a fafödém alsó és felső deszkapótlása, hat pár szarufa cseréje tetőlécezéssel együtt, a tetőfedél helyreállítása (új cserepet csak a nem látható északi oldalon használhattak, a többinél csak használt tetőcseréppótlást engedélyeztek). Javítottak továbbá két kéményfejet is. Az épület két oldalszárnyában téglából szigetelő falat készítettek, 10 centiméteres vastag légréteg meghagyásával, amelyet alapoztak, majd elláttak alsó és felső szellőzőnyílásokkal. Ezután sima vakolattal látták el a falakat, és nádazták a mennyezetet. A homlokzatvakolatot és a deszkapárkányt javították, ez utóbbi íves kiképzésének meghagyása mellett. Meszelték, mázolták az eredetivel megegyező színekben, és kicserélték a törött ablaküvegeket is. A falfelületeket kővel kiegyenlítették, a hézagokat habarccsal pótolták. A belső oldalon üvegfal létesítése, és melegpadló-burkolat kialakítása valósult meg. Az 1963-ban már engedélyezett udvari kőkerítés/terméskő falat ekkor bontották el 180–250 centiméterről 50 centiméteres magasságra.¹²⁴ A falból kikerült 199 x 100 centiméteres, szögvas keretes, lemezborítású, egyszárnyú vasajtót az egyetemi könyvtár kérésére a könyvtár északi kerítésének falában helyezték el, és a déli lemezborításos vasajtóval egy színűre festették le.¹²⁵

Ekkor készültek tervek a kerti pavilon hasznosítására a könyvtár munkatársaitól, Bárdi Ilonától, Molnár Istvántól és Román Lászlónétól. A kötészeti műhely elhelyezése mellett a folyóiratanyag és a feldolgozatlan duplumok tárolása, valamint az olvasóhelyek bővítése oldódott volna meg. Az így felszabadult helyiségeket egyéb könyvtári célokra hasznosították volna.¹²⁶ Az elkövetkező időszakokban a könyvtár bővítési terveit legtöbbször pénzügyi okokból utasították el vagy halasztották más időpontra.

A Virágház átalakításával kapcsolatban 1967-től felmerült a nyitott előtér (8-10. kép) lezárásának terve is, amely révén ismételten a raktározás céljaira, valamint a kötészeti műhely elhelyezésére hasznos területhez jutott volna az Egyetemi Könyvtár. A beépítést az adott évben hol engedélyezte az Országos Műem-

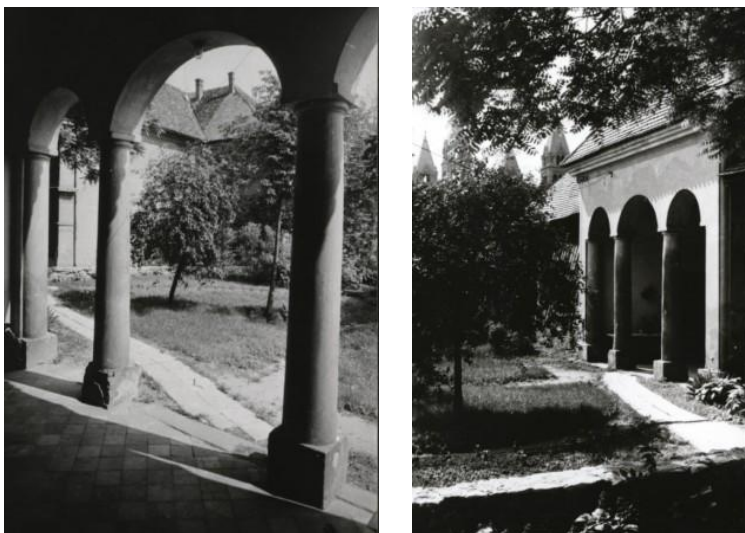
¹²³ PEK TGYO PEKI I-14/1965

¹²⁴ Engedélyszám: 8605/1966. MNL BaML XXIII. 156. Pécs Város II. kerület Tanács VB. Építési és Közlekedési Osztály - Mutatókönyvek - 21.217/1966, 21.514/1966

¹²⁵ PEK TGYO I-37/1966, PEK TGYO PEKI - Műszaki átadás-átvételi jegyzőkönyv 1967. január 6., Püspöki engedély a terméskő fal elbontására: PPL 1633-4/1962, PPL 324/1963.

¹²⁶ PEK TGYO I-47/1966

lékvédelmi Felügyelőség, hol elutasította, műemléki védelemre hivatkozva. 1970 decemberében Fényes Miklós a Művelődési Minisztérium Könyvtári Osztályának tett beszámolójában még mindig a Virágház középső része beüvegezésének szükségességét írta le. A terveket Fetter Antal mérnök ellenőrizte.¹²⁷

8–9. kép – A Virágház előtere a beépítés előtt

10. kép – A Virágház a beépítés előtt

¹²⁷ MNL BaML XXIII. 156. Pécs Város II. kerület Tanács VB. Építési és Közlekedési Osztály – Mutatókönyvek – 21.369/1967, 21.742/1967, PEK TGYO PEKI I-47/1966, PEK TGYO PEKI I-53/1970, PEK TGYO I-45/1988

A Virágház bal oldali termébe, 1966 után beköltöztek a kötetes munkatársai, a jobb oldalon pedig raktárt rendeztek be. A fényképek tanúbizonysága szerint a termeket olajkályhákkal fűtötték.¹²⁸

Második tervként az épület lebontása továbbra is eldöntendő kérdés maradt. Az 1967-es, 600 éves évforduló kiváló alkalmat adott egy nagymérvű tervezet benyújtására, amely az egyetemi könyvtár hosszú távú bővítését oldotta volna meg. Várdai Tivadar egészségügyi főmérnök (Pécsi Városi KÖJÁL) a Belvárosi Általános Iskola épületének hasznosításával együtt nyújtotta be tervezetét, melyet egy 14 fényképből álló fotódokumentáció is kiegészített, Weiling Gábor elektromérnök révén.¹²⁹

A Virágház felújításával kapcsolatosan 1970 telén, a folyóirat-állomány elhelyezése kapcsán pedig 1975/76-ban Fényes Miklós igazgató ismét az előtér beépítésének szükségességéről tájékoztatta az egyetem gazdasági igazgatóságát.¹³⁰ Az Állam- és Jogtudományi Kar a pécsi egyetem 1974. évi költségvetésébe ugyan betervezte a kerti ház külső és belső felújításának 400.000 forintos költségét,¹³¹ de azt végül – anyagi nehézségek, valamint a belvárosi Általános Iskola végleges terveinek elcsúszása miatt – csak 1979 novemberére építették be. A korábbi melegházi termek ablakait osztott üvegfelületekre cserélték. Az épület ekkor téglaszínű lett.¹³² A beköltözés emiatt 1980-ra halasztódott, amikor ide is Dexion-salgó polcos raktár került, és végre helyet kaptak a folyóiratok (mintegy 20 polcfolyóméternyi nagyalakú periodika-anyag).¹³³

1981 folyamán a kötetes rész felett a tetőzet beszakadt, melynek helyreállítását a Bányászati Aknamélyítő Vállalat Pécsi Üzemének Petőfi Sándor Szocialista Brigádja vállalta társadalmi munkában.¹³⁴ 1983 februárjában az Egyetemi Könyvtár ismételten felvetette a Virágház és a kert megvásárlásának gondolatát, és e célból a Pécsi Ingatlankezelő Vállalattól ingatlanbecslést kértek. A telek értékét 550.000, a házét 450.000 forintra becsülték, így összesen 1.000.000 forint lett

¹²⁸ Az akkor még meglévő, dupla üvegezés között kötetes anyagokat és a vágógépet tudták tárolni. (Királyné Rózsa Katalin közlése.) Ezúton köszönöm Rózsa Katalinnak a kimerítő, és információkban gazdag elbeszélését a Virágház sorsának 1960-as és az 1990-es évek közötti időszakról.

¹²⁹ PEK TGYO PEKI I-10/1967

¹³⁰ PEK TGYO PEKI I-53/1970, PEK TGYO PEKI I-27/1976

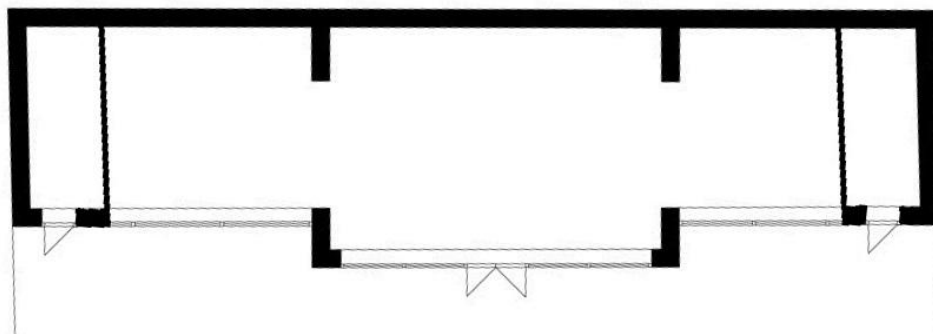
¹³¹ PEK TGYO PEKI I-9/1974

¹³² PEK TGYO PEKI I-71/1977 – a Tűzvédelmi Hatóság tervrajzán, 1977 novemberében az előtér még nincs beépítve, PEK TGYO PEKI I-34/1979. 8-9. – *A Pécsi Egyetemi Könyvtár 1978. évi beszámoló jelentése és 1979. évi munkaterve*: Bár a megrendelés megtörtént, 1978 végére nem sikerült befejezni. Az igénybevétel idejét Fényes Miklós 1979-re tette. Hozzáfűzte azonban, hogy megoldást az égető helyhiányra már ez sem jelentene, és egyébként is igen nedves helyiségek találhatóak a Virágházban, valamint a szénraktárt kötelempéldány-raktárrá alakították át PEK TGYO PEKI I-78/1980. 1. – *Összefoglaló jelentés a Pécsi Egyetemi Könyvtár 1979. évi működéséről – megvalósult „az u.n.[sic!] virágház középső részének beállványozása.”*; PEK TGYO PEKI I-78/1980. 5. – *A Pécsi Egyetemi Könyvtár 1980. évi munkaterve*: a Belvárosi Általános Iskola két helyiségét már ekkor igénybe vették.

¹³³ PEK TGYO PEKI I-48/1982

¹³⁴ PEK TGYO 1982 Vegyes

a megállapított forgalmi érték. Ekkor két könyvraktárt, egy könyvkötő helyiséget kézmosóval, egy padlásfeljárót, lomtárat és fás kamrát jegyeztek fel.¹³⁵

6. ábra – A Virágház az 1979-es beüvegezést követően (Készítette Dányi Tibor Zoltán)

A Janus Pannonius utca 4. szám alatti „kert, művelési ágú ingatlan”-ra 1982. október 1-jén a Székeskáptalan megújította a szerződést az egyetemi könyvtárral. A bérleti díjat évente 60.000 forintban határozták meg, negyedéves fizetési kötelezettséggel.¹³⁶ Ez az összeg 1985. november 21-én 180.000 forintra emelkedett, hivatkozva a *nem lakás céljára szolgáló helyiségek bérét szabályozó* rendelet előírásaira.¹³⁷ Ekkor a m²/év/Ft alapösszeget a háromszorosára emelték. Az Egyházmegye az új bérleti díjra könnyítésképpen fokozatos emelést irányzott elő: így 1986-ban 100.000, 1987-ben 140.000, végül 1988-ra 180.000 forint befizetésére kötelezte a könyvtárat.¹³⁸

1988 tavaszán Csigi Imre nagyprépost levelet intézett az egyetemi könyvtár vezetéséhez a Virágház és telke egyéb irányú egyházi felhasználásáról. A Székeskáptalan felkérte Vladár Ágnes építészmérnököt és Sonkoly Károly művészettörténészt, hogy kutassák fel a Janus Pannonius utca 4. számú ház és melléképületeinek történetét. A bérlet felmondásának eshetősége miatt 1988 nyarán Tóth Tibor könyvtárigazgató (1984–1993) kért a Művelődési Minisztériumtól állásfoglalást. Itt az egyházi gyűjtemények vezető szakfelügyelője (Dávid Katalin) nem tudott az épület esetleges egyházművészeti múzeummá történő átalakításáról. Cserháti püspök végül tájékoztatta a könyvtár vezetőjét az átalakítás tényéről, egyúttal hivatkozott a bibliotéka jelentős helybővülésére. A megyéspüspök úgy vélte, hogy ebben a helyzetben a könyvtárnak már nem lesz szüksége a kerti pavilonra, így a szerződést „közös egyetértéssel” 1988. december 31-ével fel kívánta mondani. Természetesen a bérleti szerződés megváltozásával

¹³⁵ PEK TGYO PEKI I-52/1982

¹³⁶ PEK TGYO PEKI I-52/1982, PEK TGYO PEKI I-168/1985.

¹³⁷ 34/1985 /VII.1./ Mt.sz., és az ennek végrehajtásáról intézkedő 12/1985./VII.1./ÉVM. sz.

¹³⁸ PEK TGYO PEKI I-168/1985

kötelezték volna a könyvtárat a lebontott terméskő fal visszaállítására. (Lásd Belvárosi Általános Iskola épülete)¹³⁹

1985-ben a kötészeti műhely mennyezete életveszélyessé vált, így annak javíttatását betervezték az 1986-os költségvetésbe.¹⁴⁰ 1986-ra – a Belvárosi Általános Iskola könyvtári célokra való átalakítása, valamint a két könyvtári épület központi fűtésének kialakítása idejére – a kötészeti műhely a Szepesy utca 1. szám második emeletének északi szobájába („macskás” szoba – 201. számú szoba) költözött, és itt volt 1992 nyaráig. A polcrendszerre a Virágházban az új épületbe való átköltözés miatt már amúgy sem volt szükség, így azokat 1988-ra a Virágház középső és jobb oldali termeiben lebontották.¹⁴¹

A hajdani barokk kert rejtettségét mi sem bizonyítja jobban, mint hogy kertjét Pécs városánál, sem az 1990-es, Őrsi Károly által összeállított történeti kertek jegyzékében, sem a Fatsar Kristóf által készített barokk kertművészeti katalógusban nem említették meg.¹⁴²

1993 nyarán és őszén az Egyetemi Könyvtár nevében Hartmann Gyula egyetemi főmérnök a FEFA-projekt keretében megrendelte a Virágház átalakítási munkáit az M&T Mérnöki-Gazdasági Kft.-től (Major Béla) és a Szilárd Kft.-től. A kivitelezési munkálatokat a Farsang-Dúzs Építésműterem végezte¹⁴³: a beüvegezett előtér belmagasságát kihasználva egy galériás résszel egészítették ki. Megtörtént mindkét oldalon a Virágház fűtését szolgáló kazánház befalazása, hiszen a központi fűtés miatt arra a továbbiakban már nem volt szükség. A jobb oldalon megszüntették padlásfeljárót is, hiszen itt a mellette levő terem egy részében vizesblokkot alakítottak ki. Az üvegezett felületek cseréje is megtörtént, így eltűnt mindkét oldalról a dupla üvegezés, valamint az osztott üvegfelületeket nagyobbak váltották, immáron fényvisszaverő fóliával bevonva.¹⁴⁴ 1994 tavaszán a kötészeti műhely visszaköltözött, ám immár a Virágház középső és jobb oldali termeibe. A bal oldali nagyszobát még egy ideig virágok telettésére és bútorraktárként hasznosították.¹⁴⁵

1996-ban ismét rendezték a bérleti díj összegét, negyedévenkénti 65.000 forintba megállapítva azt. Az infláció következtében a befizetendő összeget 2001.

¹³⁹ PEK TGYO PEKI I-77/1988, PEK TGYO PEKI I-97/1988, PEK TGYO PEKI I-124/1988. 1988. június 12-ére virradó éjjel ismeretlen tettes betört a Virágházba, de szerencsére a négy törött ablaküvegen kívül más kárt nem okozott. PEK TGYO PEKI I-96/1988.

¹⁴⁰ PEK TGYO PEKI I-179/1985

¹⁴¹ Királyné Rózsa Katalin közlése.

¹⁴² ŐRSI 1991. 6. (püspökkert (Dómtér) és a Tettye közkertje; FATSAR 2008. 179–181. (püspöki díszkert és a pálos kolostor kertje)

¹⁴³ 8.513.000 forint volt a felújítás teljes költsége, amelyben a restauráló eszközök és kötészeti anyagok beszerzése is helyet kapott. PEK TGYO PEKI I-97/1988, PEK TGYO PEKI 97-98/1993, PEK TGYO PEKI 129/1994

¹⁴⁴ A műszaki átadás 1993. december 2-án volt. PEK TGYO PEKI 129/1994

¹⁴⁵ Királyné Rózsa Katalin közlése.

január 1-től negyedévenkénti 80.000 forintra módosították, ami jelenleg is érvényben van.¹⁴⁶

Az utolsó felújítási munkálatokat a Pécsi Egyetemi Könyvtár 2006 őszén és 2007 tavaszán végeztette el, amikor is a könyvkötészet a könyvtár kertjében álló udvari épületbe költözött át, a Virágház pedig kiállítótér funkciót kapott.¹⁴⁷ Jelenleg az épület három szobája a Központi Könyvtár 2010-es költözése miatt ismét raktárként funkcionál.

A hajdani káptalani épületegyüttes hasznosításáról 2011-ben Dányi Tibor Zoltán, a Pollack Mihály Műszaki és Informatikai Kar építészhallgatója¹⁴⁸ diplomamunkájában készített egy tervezetet. Egy zarándokház (Pannon Zarándokház) kialakítása révén kívánta volna újraegyesíteni a Janus Pannonius utca 4. számú, hajdani káptalani ház telkét és épületegyütteseit. A főépületben egy kiállítótér, és egy gondnoki lakás kapna helyet, az udvari épületek lebontása pedig új épületszárnyak felhúzásával járna együtt (dormitórium, cellaház). A Virágháznak – mint egy szabad környezetben levő közösségi tér központnak – ebédlő és konyha kerülne a középpontjába. Egy kis kerti kápolnának is helyet biztosított volna Dányi.¹⁴⁹

A Pécs város központjában levő ház és rejtett, gyönyörű kertje a mai napig a Belváros egyik ékessége. Aki az Egyetemi Könyvtár Történeti Gyűjtemények Osztályához tartozó kertet megtekinti, rácsodálkozva távozik a bensőséges hangulatú, gyönyörű látványú kis tér élményével.

A HÁZ LAKÓI/HASZNÁLÓI¹⁵⁰

- Karácsony István főbíró (? – 1715) *Lakó:* (1695–1715)
- Káptalan tulajdona (1720)
- Bohus Imre (1688–1739) *Lakó:* (1720–1739)
- Kapuváry Márton (? –1748) *Lakó:* (1739. február–május – 1748. dec. 8.)
- Domsics Mátyás (1691–1768) *Lakó:* (1749 – 1768. május 24.)
- Szemenics Ferenc (1733?–1773) *Lakó:* (1768. augusztus 3. – 1773. nov. 12.)
- Nunkovics György (1734–1790) *Lakó:* (1773. november 17. – 1790. nov. 21.)

¹⁴⁶ PTE VI/3-1397/2000 = M-5-1/2001, PEK TGYO I-52/1982. A 2013-as adat Kisné Vörös Krisztina, a Pécsi Egyetemi Könyvtár gazdasági vezetőjének közlése.

¹⁴⁷ 2007 őszén itt mutatta be a Történeti Gyűjtemények Osztálya a „Harapós fogak, mosolygó tudomány” című fogászattörténeti kiállítását. (Készítette: Deák Máté és Dezső Krisztina.)

¹⁴⁸ Pollack Mihály Műszaki és Informatikai Kar Breuer Marcell Doktori Iskola.

¹⁴⁹ DÁNYI 2011

¹⁵⁰ SZIH VI. 23. doboz 3. boríték – A pécsi Káptalan házainak volt és jelenlegi lakói 1917. Összeírta Hanny Gábor prelátnak, kanonok. Szőnyi Ottó használatára. [későbbi kiegészítések], PEH XVII. 1. 31. – Káptalani házak [Gépirat és kéziratos jegyzetek], HÁZSZÁMJEGYZÉK 1864. 11., PKL SZIH VI. 23. doboz 3., BRÜSZTLE I. 1874. 592., MADAS 1978, PKL PEH XVII/2.7. – Káptalani házak [Gépirat] 77–79. p., 71–81 (ua. PETROVICS 83); PKL PEH XVII/2.7. – Káptalani lakáscserék [Gépirat] 109–113., PETROVICS 1983. 76–77., HÁZSZÁMJEGYZÉK 1877. 3., HÁZSZÁMJEGYZÉK 1887. 35., HÁZSZÁMJEGYZÉK 1896. 31.; HÁZSZÁMJEGYZÉK 1901. 3., HÁZSZÁMJEGYZÉK 1904. 3., HÁZSZÁMJEGYZÉK 1928. 3., CÍMTÁR 1925. 153., CÍMTÁR 1931a. 189., CÍMTÁR 1931b. 163., CÍMTÁR 1933. 197., CÍMTÁR 1942. 429., 473.

- Koller József (1745–1832) *Lakó:* (1791. szeptember 7. – 1832. szept. 3.)
- Tersztyányszky Imre (1786–1847) *Lakó:* (1833. január 14. – 1847. június 28.)
- Ranolder János (1806–1875) *Lakó:* (1847. július 11. – 1849/1850.)
- Král József (1788–1864) *Lakó:* (1850. április 22. – 1863. október 15.)
- Sláby Ferenc (1814–1893) *Lakó:* (1863. november 13. – 1893. július 19.)
- Szeredy József (1831–1903) *Lakó:* (1893. július 28. – december 15.)¹⁵¹
- Hanny Gábor (1830–1923) *Lakó:* (1894. április 27. – 1905. szeptember 29.)
- Üres – Káptalani dékán örizete alatt (1905–1906)¹⁵²
- Szilvek Lajos (1854–1934) *Lakó:* (1906. július 20.¹⁵³ – 1934. március 5.)¹⁵⁴
- Székeskáptalani kezelés (1925. augusztus 7./1926. május 7. – 1986)¹⁵⁵
- Gebauer Miklós, dr. (1885–1958) *Lakó:* (1934. október 12. – 1958. szept. 7.)¹⁵⁶

EGYHÁZI LAKÓK 1958 UTÁN

- Bán Endre (1934–1995)
- Gál Károly (? –)
- Goják János (1930–2012)
- Szalay János (? –) *Lakó:* (1986 után)
- Wollenszky Tibor (? –)
- Pécsi Egyházmegye Pécsi Caritas Alapítvány (1988-tól napjainkig)

ISMERT VILÁGI LAKÓK

- Krassóy Kálmán dr. főorvos rendelője és lakása (1934 előtt – 1937)¹⁵⁷
- Buzagits István és neje (1960-as évek)¹⁵⁸
- Dr. Benkő László, Benkő Péter (2010-es évek)

¹⁵¹ Petrovichnál Szeredy 1893 és 1894 között, mint a Káptalan utca 4. szám lakója is szerepel. Valószínűleg ő a *Pécsi Figyelő* hírével nem találkozott, a Káptalani Gyűlések káptalani házakra vonatkozó megjegyzéseiből pedig nem minden alkalommal lehet az épületet azonosítani. PETROVICH 1983. 47.

¹⁵² PKL PKGYJKV 102/1905 – Káptalani Gyűlés 1905. szeptember 29.

¹⁵³ PKL PKGYJKV 112/1906 – Káptalani Gyűlés 1906. július 20.

¹⁵⁴ SZENTKIRÁLYI 1937. 2.

¹⁵⁵ PKL PKGYJKV 416/1925 – Káptalani Gyűlés 1925. augusztus 7., PKL PKGYJKV 107/1926 – Káptalani Gyűlés 1926. május 7., DÁNYI 2011.

¹⁵⁶ 1937-ben Gebauer az *Alsódunántúli Címtár* szerint a Scitovszky tér 17-ben lakott [ma Civil Közösségek Háza] Lásd ALSÓDUNÁNTÚLI CÍMTÁR 1937. 226. 1940-ben már Kardos Kálmán utca 4. (KMKA 1940. 310.) Vö. SZENTKIRÁLYI 1937. Szentkirályi cikke szerint 1937-ben már itt lakott Gebauer Miklós.

¹⁵⁷ KMKA 1940. 567. Keresztény magyar közéleti almanach szerint már a Munkácsy Mihály utca 11-ben lakott.

¹⁵⁸ PEK TGYO PEKI I-55/1962

FORRÁSOK – RÖVIDÍTÉSEK

MNL BAML	Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltára
MNL BaML IV. 1007a	Grundtbuch Gemainer Stadt Fünfkirchen 1722. 1-3. kötet. Belváros
MNL BaML BMK XV. 3. c. 461. = Pécs 1865	Baranya megyei kataszteri térképek - 1865.
PEK TGYO PEKI	Pécsi Egyetemi Könyvtár Irattára
PKL KGYJKV	Pécsi Káptalani Levéltár – Pécsi Káptalani Gyűlés jegyzőkönyve
PKL GGYH	Pécsi Káptalani Levéltár – Gosztonyi Gyula hagyatéka
PKL PEH	Pécsi Káptalani Levéltár – Petrovich Ede hagyatéka
PKL SZIH	Pécsi Káptalani Levéltár – Szentkirályi István hagyatéka
PPL	Pécsi Püspöki Levéltár

IRODALOM

AIGL 1838	AIGL Pál: Historia brevis venerabilis capituli Cathedralis Ecclesiae Quinque-Ecclesiensis a prima ejusdem origine usque finem anni 1838. concinnata. Quinque-Ecclesiis, Typis Lycei Episcopalis, 1838. 41-42., 105.
ALSÓDUNÁNTÚLI CÍMTÁR 1937	Alsódunántúli címtár. Baranya vármegye, Pécs szab. kir. város, Mohács m. város, Somogy vármegye, Kaposvár m. város, Tolna vármegye, Szekszárd m. város egyesített tiszti ... címtára és a városok lakjegyzéke. (Összeáll.) Zsadányi Oszkár. Pécs, 1937. 226.
BARANYAI 2010	BARANYAI Pál: Pécs tartályos csorgókútjai. Pécs, 2010. [Kézirat]
BÁRDOS 1933	BÁRDOS István: Pécs régi német utcanevei. Pécs, 1933.
BEZERÉDY 1981	BEZERÉDY Győző: Pécsi utcák és terek. Janus Pannonius u. = <i>Pécsi Műsor</i> , 1981/6. 35.
BEZERÉDY 1983	BEZERÉDY Győző: Pécsi házak. A Janus Pannonius u. 4. = <i>Pécsi Műsor</i> , 1983/2. 15.
BOROS 2010	BOROS László: Gianone család. In: PL 2010. I. 263.
BRÜSZTLE 1874-1880	BRÜSZTLE József: Recensio Universi Cleri Dioecesis Quinque-Ecclesiensis. I-IV. Typis Lycei Episcopalis C. Ramazetter, 1874-1880.
CÍMTÁR 1907	Pécs szab. kir. városban lakó tisztviselők czímtára és lakjegyzéke. Függetlenül a város utainak, tereinek, utcáinak holfekvését feltűntető jegyzék, a közrendőrök, bérkocsisok, hordárok felsorolása számuk szerint, a bérkocsi árszabály és a hordárdiyszabály. (Összeáll.) SÁRKÁNY Ármin. Pécs, 1907.
CÍMTÁR 1925	Pécs-Baranyai címtár. 1923-1925. Szerk. KALOTAI László. [Pécs, 1925.] 153.
CÍMTÁR 1931a	Pécs-Baranyai címtár. 1928. Szerk. KALOTAI László. [Pécs, 1931.] 189.

- CÍMTÁR 1931b Pécs-Baranyai címtár. 1930. Szerk. KALOTAI László. [Pécs, 1931.] 163.
- CÍMTÁR 1933 Pécs-Baranyai címtár. 1932. Szerk. KALOTAI László. [Pécs, 1933.] 197.
- CÍMTÁR 1942 Pécs-baranyai címtár. 1942. Összeáll. CSÁSZÁR Géza. Pécs, 1942. 429., 473.
- DÁNYI 2011 DÁNYI Tibor Zoltán: Pannon Zarándokház. Domus Peregrinus Pannoniae. (Diplomaterv) Pécs, 2011. (http://epiteszforum.hu/files/03_tablo_koncepcio.pdf) [2013.07.20.]
- DERCSÉNYI-POGÁNY-SZENTKIRÁLYI 1956 DERCSENYI Dezső – POGÁNY Frigyes – SZENTKIRÁLYI Zoltán: Pécs városképei – műemlékei. Pécs, Budapest, 1956. 172-173.
- DOBI 2010 DOBI Ferenc: Pécs közterületeinek és földrajzi neveinek névadói gyakorlata. In: Utcák, terek, épületek Pécssett. [Pécs], 2010. (Baranyai Történelmi Közlemények 4. – A Baranyai Megyei Levéltár Évkönyve 2010.) 285-304.
- FATSAR 2008 FATSAR Kristóf: Magyarországi barokk kertművészet. Budapest, 2008.
- FETTER-NAGY 1976 FETTER Antal – NAGY Lajos: Pécs régi vízvezeték rendszereinek története. In: Baranyai Helytörténetírás. 1974-1975. Pécs, 1976. 129-187.
- GOSZTONYI 1942 GOSZTONYI Gyula: A barokk Pécs. *Sorsunk*, 1942/4. 293-303.
- HÁZSZÁMJEGYZÉK 1864 Pécs szab. kir. város utczái- házszámai- és háztulajdonosainak névjegyzéke. 1864. Pécs, 1864.
- HÁZSZÁMJEGYZÉK 1877 Pécs sz. kir. város utczái-, házszámai- és háztulajdonosainak névjegyzéke. 1877-ik évben. Összeáll. LUKRITS Ignácz. Pécs, 1877.
- HÁZSZÁMJEGYZÉK 1887 Szabad kir. Pécs város házszámainak sorozata. [Összeáll. NÉMETH Béla. Pécssett, 1887.]
- HÁZSZÁMJEGYZÉK 1896 Jegyzéke Pécs szab. kir. város és határában levő épületeknek. Összeáll. PUSKÁS Andor. Pécs, 1896.
- HÁZSZÁMJEGYZÉK 1901 Jegyzéke Pécs szab. kir. város és határában levő épületeknek. Összeáll. PUSKÁS Andor. Pécs, 1901.
- HÁZSZÁMJEGYZÉK 1904 Jegyzéke Pécs szab. kir. város és határában levő épületeknek. Összeáll. PUSKÁS Andor. Pécs, 1904.
- HÁZSZÁMJEGYZÉK 1928 Pécs szabad királyi város beltelkeinek és ucca jelleggel bíró kültelkeinek házszámjegyzéke 1928 március havi telekkönyvi állapottal. Összeáll. FARKAS János. Pécs, 1928.
- HOFMANNSEGG 1887 Gróf Hofmannsegg utazása Magyarországon 1793-1794-ben. Németből fordította és bevezette BERKESZI István. Budapest, 1887.
- HOFMANNSEGG 1988 Gróf Hofmannsegg utazása Magyarországon 1793-1794-ben. Németből fordította és bevezette BERKESZI István. Budapest, 1887. Reprint: Pécs, 1988.
- ISMERTETŐ 1934 Pécs-baranyai ismertető. 1934. Szerk. KALOTAI László. Pécs, 1934. 307.
- KMKA 1940 Keresztény magyar közéleti almanach. 1. kötet A-L. Budapest, 1940. 310., 567.
- KOLTA 1957 KOLTA János: Pécsi Kalauz. Pécs, 1957.

- MADAS 1972 MADAS József: Pécs belváros hajdanivízvezeték-rendszeréről. (Ismerd meg Baranyát.) = *Baranyai Művelődés*, 1972. június, 108–113.
- MADAS 1978 MADAS József: Pécs-belváros telkei és házai. Adatgyűjtemény. Pécs, 1978. 206–207.
- MENDÖL 2010 MENDÖL Zsuzsanna: Janus Pannonius utca 4. In: PL 2010. I. 349.
- NAGY-FETTER 1977 NAGY Lajos – FETTER Antal: Régi magánkutak Pécssett. In: *Baranyai Helytörténetírás* 1977. 325–396.
- NAGY I. G. 2010 NAGY Imre Gábor: Janus Pannonius utca. In: PL 2010. I. 348.
- NAGY I. G. 2010 NAGY Imre Gábor: Kardos Kálmán. In: PL 2010. I. 379.
- ÖRSI 1990 ÖRSI Károly: A magyar történeti kertek jegyzéke. [Budapest, 1990.]
- PETROVICH 1969 PETROVICH Ede: Pécs utcái és házai 1687-ben. In: *Baranyai Helytörténetírás* 1969. 193–217. 1 t.
- PF 1893 Boldogult Sláby lakása. = *Pécsi Figyelő*, 1893. szeptember 2.
- PL 2010 Pécs Lexikon. Főszerk. ROMVÁRY Ferenc. I. kötet A–M. II. kötet N–Zs. Pécs, 2010.
- SCHMELCZER-POHÁNKA 2012 SCHMELCZER-POHÁNKA Éva: A pécsi püspöki könyvtár története (1774–1945). Pécs, 2012. (A Pécsi Egyetemi Könyvtár kiadványai, 10.)
- SONKOLY 1996 SONKOLY Károly: Műemléki kutatások az OMF pécsi kirendeltségén. = *Magyar Műemlékvédelem*, 1996/10. 215–230.
- SONKOLY 2000 SONKOLY Károly: Barokk díszkertek Pécssett. = *Pécsi Szemle*, 2000. nyár. 22–41.
- SZENKIRÁLYI 1912a [SZENKIRÁLYI István]: Pécsi káptalani házak IV. Dr. Szilvek Lajos kanonok lakása. Kardos Kálmán u. 4. sz. = *Dunántúl*, 1912. május 4. 3–4.
- SZENKIRÁLYI 1912b [SZENKIRÁLYI István]: Pécsi káptalani házak V. (Szilvek Lajos dr. kanonok háza). = *Dunántúl*, 1912. június 9. 4.
- SZENKIRÁLYI 1937 SZENKIRÁLYI István: Egy pécsi ház története. A Kardos Kálmán utca 4. számú ház egykori tulajdonosai. = *Dunántúl*, 1937. december 25. 29–30.